

Revitalizacija i reorganizacija poljoprivredne djelatnosti unutar prostora Starogradskeg polja

Slijepčević, Matea

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Agriculture / Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:204:392883>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Agriculture University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Agronomski fakultet

University of Zagreb
Faculty of Agriculture

REVITALIZACIJA I REORGANIZACIJA POLJOPRIVREDNE DJE LATNOSTI UNUTAR PROSTORA STAROGRADSKOG POLJA

DIPLOMSKI RAD

Matea Slijepčević

Zagreb, veljača, 2020.

Sveučilište u Zagrebu
Agronomski fakultet

University of Zagreb
Faculty of Agriculture

Diplomski studij:

Krajobrazna Arhitektura

REVITALIZACIJA I REORGANIZACIJA POLJOPRIVREDNE DJELATNOSTI UNUTAR PROSTORA STAROGRADSKOG POLJA

DIPLOMSKI RAD

Matea Slijepčević

Mentor:

Doc.dr.sc. Goran Andlar

Zagreb, veljača, 2020.

Sveučilište u Zagrebu
Agronomski fakultet

University of Zagreb
Faculty of Agriculture

IZJAVA STUDENTA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, **Matea Slijepčević**, JMBAG 0178085188, rođen/a 26.02.1992. u Zagrebu, izjavljujem da sam samostalno izradila/izradio diplomski rad pod naslovom:

REVITALIZACIJA I REORGANIZACIJA POLJOPRIVREDNE DJELATNOSTI UNUTAR PROSTORA STAROGRADSKOG POLJA

Svojim potpisom jamčim:

- da sam jedina autorica/jedini autor ovoga diplomskog rada;
- da su svi korišteni izvori literature, kako objavljeni tako i neobjavljeni, adekvatno citirani ili parafrazirani, te popisani u literaturi na kraju rada;
- da ovaj diplomski rad ne sadrži dijelove radova predanih na Agronomskom fakultetu ili drugim ustanovama visokog obrazovanja radi završetka sveučilišnog ili stručnog studija;
- da je elektronička verzija ovoga diplomskog rada identična tiskanoj koju je odobrio mentor;
- da sam upoznata/upoznat s odredbama Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu (Čl. 19).

U Zagrebu, dana _____

Potpis studenta / studentice

Sveučilište u Zagrebu
Agronomski fakultet

University of Zagreb
Faculty of Agriculture

IZVJEŠĆE

O OCJENI I OBRANI DIPLOMSKOG RADA

Diplomski rad studenta/ice **Matea Slijepčević**, JMBAG 0178085188, naslova

REVITALIZACIJA I REORGANIZACIJA POLJOPRIVREDNE DJELATNOSTI UNUTAR PROSTORA

STAROGRADSKOG POLJA

obranjen je i ocijenjen ocjenom _____, dana _____.

Povjerenstvo:

potpisi:

1. Doc.dr.sc. Goran Andlar mentor

2. Doc.dr.sc. Iva Rechner Dika član

3. Izv.prof. dr.sc. Martina Skendrović Babojelić član

1. Sadržaj

1.	Uvod	1
1.2	Problemi rada	2
1.3	Ciljevi rada	2
1.4	Metode rada	2
2.	Pregled pojmova	3
3.	Ruralni krajobraz kao kulturno i prirodno dobro	6
3.1	Ruralni krajobraz kao kulturno i prirodno dobro – primjer Starogradskog polja	6
4.	Pristup zaštiti i planiranju ruralnog kulturnog krajobraza i krajobraza općenito u Republici Hrvatskoj	9
4.1	Republika Hrvatska i europski okviri u pitanjima (kulturnog) krajobraza	10
4.2	(Kulturni) Krajobraz u sektoru zaštite prirode RH	11
4.3	(Kulturni) Krajobraz u zaštiti okoliša	14
4.4	(Kulturni) Krajobraz u sektoru zaštite kulture	15
4.5	(Kulturni) krajobraz u prostornom planiranju	17
4.6	(Kulturni) krajobraz u sektoru poljoprivrede i ruralnog razvoja	17
4.7	Mogućnosti alata komasacije poljoprivrednog zemljišta u legislativi Republike Hrvatske.....	18
5.	Zaštita planiranje i upravljanje krajobrazom u europskim zemljama (Republika Njemačka, Ujedinjeno kraljevstvo – Velika Britanija, Republika Švicarska)	21
5.1	Republika Njemačka	21
5.2	Ujedinjeno Kraljevstvo - Velika Britanija	24
5.3	Republika Švicarska	29
6.	Prijedlog koncepta revitalizacije i reaktivacije poljoprivredne djelatnosti unutar prostora Starogradskog polja	33
7.	Zaključak	36
8.	Literatura i izvori	39
8.1	Popis tablica	43
8.2	Grafički izvori.....	43
9.	Životopis	46

Sažetak

Diplomskog rada studenta/ice **Matea Slijepčević**, naslova

REVITALIZACIJA I REORGANIZACIJA POLJOPRIVREDNE DJELATNOSTI UNUTAR PROSTORA STAROGRADSKOG POLJA

Starogradsko Polje na otoku Hvaru krajobraz je od iznimne vrijednosti - ono je najbolje očuvan primjer antičke grčke parcelacije poljoprivrednog zemljišta na Mediteranu te primjer tradicijskog odnosa čovjeka i okoliša s 2400-godišnjem poljoprivrednom kontinuitetom. Ta vrijednost prepoznata je od strane UNESCO-a (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) te je Polje kao kulturni krajolik 2008. godine uvršteno na Listu svjetske baštine. U slučaju Polja zaštita je ponekad shvaćena partikularno pa je trenutna praksa provedbe zaštite više koncentrirana na konzervaciju pojedinačnih lokaliteta. Istovremeno reaktivacija zapuštenih poljoprivrednih tradicija adresirana je marginalno što dovodi do ugroze zaštićenih vrijednosti, a to se prije svega manifestira u vizualnoj degradaciji, nestanku niza elemenata kulturne baštine kao i poljoprivrednih praksi, a da se pretpostaviti kako negativno utječe i na bioraznolikost. Može se reći kako postojeći model zaštite i njegova provedba još uvijek ne daju željene rezultate, a razlog je vjerojatno manjak iskustva zaštite i upravljanja poljoprivrednim krajobrazom, kao i nedostatak krajobraznih podloga u prostorno planskoj dokumentaciji. Ovaj rad stoga sagledava potrebe i mogućnosti sveobuhvatne zaštite i upravljanja prostorom i funkcijama Starogradskog polja kao ruralnog krajobraza. U tom kontekstu proučava postojeće modele zaštite i upravljanja kulturnim (ruralnim) krajobrazima, ali i krajobrazima općenito, unutar legislative Republike Hrvatske i odabranim primjerima europskih država sa prepoznatom praksom krajobraznih politika (zaštita, planiranje, upravljanje). Nakon analize različitih modela zaštite i upravljanja vrijednim krajobrazima, izdvojeni su primjeri značajnih instrumenti koji su primjenjivi na primjerima značajnih ruralnih krajobraza te je izrađen konceptualni plan i struktura projekta revitalizacije ruralnog kulturnog krajobraza Starogradskog Polja na Hvaru.

Ključne riječi: Krajobraz, ruralni krajobraz, revitalizacija krajobraza, planiranje, zaštita, kulturni krajobraz

Summary

Of the Master's thesis - student **Matea Slijeplević**, entitled

The concept of revitalization and reorganisation of the rural cultural landscape of Stari Grad Field in Hvar

The Old town plain on the Island of Hvar is a landscape of exceptional value – its value is recognized and acknowledged as the best preserved example of the ancient Greek agricultural parcelling in the Mediterranean and as an example of tradition and traditional relationship between man and the environment with 2400 years of agricultural continuity. This value is recognized by UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), and the Plain was included in the World Heritage List in 2008. as a cultural landscape. In the case of Old town Plain the given protection was sometimes understood and managed partially by the authorities - so the current protection practice is proven to be inadequate because more than not it concentrates on conservation of individual localities, At the same time the reactivation of neglected agricultural traditions is addressed marginally which leads to threaten the protected values, which is primarily manifested in visual degradation, disappearance of a number of elements of cultural heritage and agricultural practices. It can be said that the existing model of protection and its implementation still do not give the desired results, and the reason is most likely the lack of experience in protection and management of agricultural landscapes, as well as the lack of landscape plans in spatial planning documentation. This paper examines the needs and possibilities of comprehensive protection and management of the space and functions of the Old Town field and in this context, studying the existing models of protection and management of cultural (rural) landscapes and landscapes in general, within the legislation of the Republic of Croatia and selected examples of European countries with the recognition of landscape policies (protection, planning, management) practice. After the analysis of different models of protection and management of valuable landscapes, significant *instruments* that are adequate for managing problems in cases of cultural and rural landscapes were selected. Also a conceptual hodogram was drawn up in representation of the project of revitalizing the rural cultural landscape of Stari Grad Field in Hvar.

Keywords: Landscape, rural landscape, revitalization, spatial planning, cultural heritage protection

1. Uvod

Prostor Starogradskog polja na Hvaru živi je ruralni krajobraz. Njegova vrijednost međunarodno je prepoznata te je 2008. god. uvršteno na UNESCO-vu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Listu svjetske baštine kao najbolje očuvan primjer antičke grčke parcelacije poljoprivrednog zemljišta na Mediteranu te kao primjer tradicijskog odnosa čovjeka i okoliša koji se očituje u 2400-godišnjem poljoprivrednom kontinuitetu. Cjelokupni karakter ruralnog kulturnog krajobraza Polja odredila je poljoprivredna djelatnost. Tradicijski način obrade i gospodarenja zemljištem oslikali su prostorni mozaik, koji uz vidljive ostatke antičke grčke parcelacije zemljišta (*hora*) zajedno sa strukturama koje prate parcelaciju (putevi, kanali, suhozidi) daju prostoru iznimnu vrijednost. U današnje doba poljoprivredna djelatnost sve se više napušta, a stanovništvo se okreće drugim, sigurnijim i bržim načinima privrede poput turizma. Takva situacija dovela je do propadanja obradivih površina i popratnih struktura te smanjenja broja aktivnog poljoprivrednog stanovništva. Posljedično bivaju ugrožene zaštićene vrijednosti što se prvenstveno manifestira u vizualnoj degradaciji područja i nestanku niza elemenata kulturne baštine i poljoprivrednih praksi. Također se može pretpostaviti kako nepovoljne posljedice trpi i bioraznolikost i agrobioraznolikost na području Polja.

Može se reći kako postojeći model zaštite i upravljanja još uvijek ne daje željene rezultate za kulturni krajobraz Polja, a tomu je vjerojatno tako iz razloga jer hrvatska politika zaštite kulturnog dobra nema iskustva s poljoprivrednim krajobrazima. Takvoj situaciji dodatno doprinosi nepostojanje detaljne baza podataka o tipovima i stanju krajobraza Republike Hrvatske (npr. krajobrazni atlas i katalozi), a time ni stručne prostorno-planske podloge za sveobuhvatnu zaštitu krajobraza i krajobraznog identiteta.

Situaciju dodatno otežava pitanje resorne nadležnosti u temi krajobraza. Naime, u Republici Hrvatskoj pitanje krajobraza u nadležnosti je više resora pa nedostaje cjelovito sagledavanje problematike. U tom kontekstu rad osim unutar legislative Republike Hrvatske, proučava postojeće modele zaštite i upravljanja kulturnim (ruralnim) krajobrazima i krajobrazima općenito i na odabranim primjerima europskih država sa prepoznatom praksom zaštite krajobraza.

U konačnici, na primjeru projekta Revitalizacije krajobraza Starogradskog polja, ovim radom pokušat će se definirati i institucionalizirati adekvatni alati i metodologija zaštite i upravljanja ruralnim krajobrazima kojima se može sveobuhvatno pristupiti rješavanju ovog te svih drugih prostornih problema ruralnog krajobraza u Republici Hrvatskoj.

1.2 Problemi rada

Glavni problemi rada su:

- Neprilagođenost modela upravljanja kategoriji poljoprivrednog krajobraza
- Nedefiniranost projektantskih i planerskih alata u Hrvatskoj za slučaj revitalizacije kulturnog poljoprivrednog krajobraza, a što je ujedno i posljedica nedefiniranosti resornih uloga i odnosa do ruralnog krajobraza općenito
- Izostanak planskog upravljanja Starogradskim poljem kao dio problema koji dovodi do degradacija krajobraznih vrijednosti i struktura Polja

1.3 Ciljevi rada

- Istražiti modele planiranja, oblikovanja, zaštite i upravljanja krajobrazom u Republici Hrvatskoj i inozemstvu s naglaskom na primjene na ruralni krajobraz
- Odrediti alate planiranja i projektiranja prikladne za projekt revitalizacije poljoprivrednog krajobraza Starogradskeg polja
- Na primjeru Starogradskeg Polja predložiti dokumentaciju koju bi projekt revitalizacije trebao sadržavati

1.4 Metode rada

Rad je većim dijelom utemeljen na kabinetskom radu – i to pregledu literature. Bilo je potrebno istražiti modele i postojeću praksu zaštite i upravljanja kulturnim ruralnim krajobrazima u Republici Hrvatskoj. Prvenstveno je analizirana literatura koju su sačinjavali 1) legislativni dokumenti Republike Hrvatske i Europske Unije (Zakoni, strategije, konvencije), 2) strani primjeri dobre prakse zaštite i upravljanja krajobrazom, 3) studije i istraživanja Starogradskeg polja. U kontekstu detaljnijeg upoznavanja karakteristika i potreba Polja proučena je i korištena GIS baza podataka izrađena za potrebe Konzervatorske podloge kulturnog krajobraza Starogradskeg polja te spoznaje dobivene kroz modul Upravljanje ruralnim krajobrazom i terensko istraživanje koje je isti uključivao.

2. Pregled pojmova

Radi lakšeg razumijevanja problematike rada, u ovom poglavlju iznijet će se definicije ključnih pojmova.

Krajobraz/krajolik – Prema definiciji Europske konvencije o krajobrazu (European Landscape convention – ELC, 2000.), koja je prevedena i uvrštena u Zakon o zaštiti okoliša Republike Hrvatske (NN 118/18) krajobraz je „određeno područje viđeno ljudskim okom čija je narav rezultat međusobnog djelovanja prirodnih i ljudskih čimbenika, a predstavlja bitnu sastavnicu čovjekovog okruženja, izraz raznolikosti zajedničke kulturne i prirodne baštine, te temelj identiteta područja“. Pojam, dakle, obuhvaća izgrađene i neizgrađene površine, te prirodne, poluprirodne i antropogene strukture. U Strategiji prostornog razvoja Republike Hrvatske (NN 106/2017) stoji definicija istoznačna definiciji Europske konvencije o krajobrazima.

Košćak Miočić-Stošić (2013.) prema Mielchen (2000.) krajobraz razumije kao prostorni rezultat integracije kulturnih i prirodnih procesa koji opažaju ljudi i o njemu raspravljaju, a može promatrati kroz dimenzije prostora, vremena, svrhe i čovjekovog utjecaja.

Prirodni krajobraz – Hrvatski jezični portal (on-line) definira pojam „prirodan“ kao onaj: „koji se odnosi na prirodu, koji je nastao kao dio prirode (prirodna bogatstva; prirodne rezerve)“. Pojam prirodnog krajolika obuhvaća područja netaknute prirodnosti čiji razvoj određuju i uređuju isključivo zakoni prirode, bez čovjekovih utjecaja. U prirodnom su krajoliku prisutne samo prirodne sastavnice, čovjekova prisutnost nije otkrivena (Bilušić – Dumbović, 2015.).

Kulturni krajobraz – UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) pojam kulturni krajobraz definira kao ilustraciju razvitka ljudske zajednice i njihova prostornog okruženja tijekom vremena, pod vanjskim i unutarnjim utjecajem fizičkih ograničenja i/ili mogućnosti koje su određene njihovim prirodnim okruženjem pod utjecajem socijalnih, gospodarskih, kulturnih i drugih čimbenika. Prema ovoj definiciji, postoje 3 vrste kulturnog krajobraza (UNESCO, 2008.):

1. **jasno raspoznatljiv krajobraz** – namjerno stvoren i oblikovan čovjekovim djelovanjem iz estetskih razloga, a obuhvaća krajobraz vrtova i parkova koji su često (ali ne i uvijek) vezani uz monumentalne sakralne i druge građevine.
2. **organski razvijen krajobraz** – nastao preoblikovanjem prirodne sredine tijekom evolucijskog procesa kao posljedica društvenih, gospodarskih, administrativnih ili religijskih poticaja, a ima za posljedicu specifične uzorke korištenja zemljišta. U obilježjima i oblicima ovakvih krajobraza odražavaju se karakteristike povijesnog razvoja. Dijeli se na dvije podskupine:
 - a)reliktni krajobraz – podrazumijeva krajobraz čija je evolucija završila (naglo ili postepeno), ali čija su jedinstvena obilježja i danas vidljiva u materijalnim ostacima,

b) kontinuirani krajobraz – nosi materijalne dokaze razvoja kroz vrijeme, a zadržao je aktivnu djelatnost i ulogu u današnjem društvu. Povezan s tradicijskim načinom života.

3. asocijativni krajobraz – krajobraz u kojemu su prisutne snažne religijske, umjetničke ili kulturalne veze s prirodnim elementima više nego s antropogenim elementima.

Ruralni krajobraz – pojam „ruralan“ se pak na *Hrvatskom jezičnom portalu* definira kao onaj „koji je vezan za život na zemlji i obrađivanje zemlje, za selo, koji se odnosi na selo, koji pripada selu; seoski.“

Također, u Strategiji prostornog razvoja Republike Hrvatske (NN 106/17) stoji kako „ruralni krajobraz, osim djelatnosti vezanih uz obradu i korištenje zemlje te u najvećoj mjeri zastupljenosti poljodjelskih površina, određuje prisutnost naselja (mali gradovi i trgovišta, sela, zaseoci, povremena pastirska boravišta, i ostale građevine okružene agrikulturnim površinama. Oblici naseljavanja i posjedi, parcelacija, ograđivanje, smještaj i položaj izdvojenih zgrada te prirodne značajke važni su elementi koji oblikuju uzorke ruralnog krajobraza.“ Prema Andlaru (2017.) ruralni krajobraz obuhvaća izgrađena i neizgrađena područja koja mogu biti seoska naselja i ostali oblici gradnje za stanovanje, rad, proizvodnju te neizgrađene poljodjelske/agrikulturne površine, ali i nepoljoprivredne i neizgrađene prirodne površine (šume, vode). Također tvrdi kako su se takvi ruralni poljoprivredni krajobrazi većinom razvijali spontano, bez plana razvoja, te su svjedočanstva povijesnog načina korištenja zemljišta s obzirom na socio-ekonomske prilike određenog kraja.

Agrikulturni krajobraz – Prema Andlaru (2017.) agrikulturni krajobrazi su živi krajobrazi koji odražavaju kompleksnost i promjenjivost odnosa čovjeka i okoliša. To su kompleksni sistemi (livada, voćnjaka, vrtova, pašnjačkih površina i šuma) ugrađeni u eksploatacijsku zajednicu jednog ili više sela. Andlar takve krajobraze tumači kao odraz okolišnih, ekonomskih i društveno povijesnih prilika koji stvaraju karakterističnu trajnu sliku nekog kraja, ali i njegovog povijesnog razvoja. Također tvrdi kako takvi krajobrazi mogu i ne moraju biti kulturni krajobrazi.

Kultivirani krajobraz – U SPRH (NN 106/2017) pojam kultiviranog krajobraza uglavnom se odnosi na agrarne/poljodjelske površine. “Uzorci agrarnog krajobraza stvarali su se stoljećima i određeni su vlasničkim odnosima te su prilagođeni geomorfološkim obilježjima terena. Osim navedenih, prema funkcionalnim i morfološkim kriterijima te načinu korištenja prostora razlikuju se: urbani, ruralni, industrijski, sakralni, fortifikacijski i ostali institucionalni krajobrazi.” (SPRRH, (NN 106/2017)).

Andlar (2017.) kultivirani krajobraz opisuje kao krajobraz priveden kulturi kroz određenu ljudsku djelatnost, većinom poljodjelsku i stočarsku, ali i nepoljoprivredne djelatnosti (solane, eksploatacija šuma i tala, proizvodnja energije itd.) **Takav krajobraz može i ne mora biti ruralni ili agrikulturni te može i ne mora biti kulturni (odnosno može i ne mora imati kapacitet svjedočanstva).**

Kulturno dobro - U Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 90/2018) definirano je u vidu „pokretnih i nepokretnih stvari od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga i znanstvenog značaja“ kao i „arheoloških nalazišta i arheološke zone, krajolika

i njihovih dijelova koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju umjetničku, povijesnu i antropološku vrijednost.“ (ZZOKD, (NN 90/2018))

Prirodno dobro – Prema Zakonu o zaštiti prirode (NN 70/2005) prirodno dobro je je dio prirode od velikog značaja i interesa za društvo zbog svoje „izvorne prirodne vrijednosti“, tj. očuvanosti strukture ekosistema, bioraznolikosti te stanja prirode s minimalnim antropogenim utjecajima.

Takav dio prirode može biti pojedinačna sastavnica, kao što je jedno stablo, ali i skup sastavnica koji tvori karakterističnu, vrijednu cjelinu (npr. nacionalni park).

Krajobrazne politike – Definicija krajobrazne politike definirana je u EKOK kao scenarij/cilj postavljen od strane relevantnog tijela javne vlasti, temeljen na općim principima, strategijama i smjernicama koje dopuštaju i omogućuju poduzimanje specifičnih mjera u cilju zaštite, upravljanja i planiranja krajobraza (Članak 1, EKOK, 2000).

EKOK također adresira važnost *zaštite, planiranja i upravljanja* kao krajobraznih politika te potiče implementaciju u *politike* država članica.

- Zaštita krajobraza
- Krajobrazno planiranje
- Upravljanje krajobrazom

Zaštita krajobraza – djelovanje u cilju zaštite i očuvanja značajnih ili karakterističnih obilježja nekog krajobraza, opravdano njegovom vrijednošću kao (prirodne i/ili kulturne) baštine, koja je rezultat iz prirodne konfiguracije i/ili ljudske aktivnosti.

Košćak Miočić-Stošić (2013.) navodi kako oblici zaštite krajobraza mogu biti standardizacijski/normativni (kroz zakonske kategorije zaštite) ili optimizacijski (kroz preventivno planiranje; npr. propisivanjem mjera zaštite i očuvanja za cijeli promatrani teritorij temeljem provedene krajobrazne osnove).

Krajobrazno planiranje – djelovanje usmjereno je na budućnost, s ciljem unapređenja, obnove ili stvaranja krajobraza (EKOK, 2000), a temelji se na očuvanju kvaliteta krajobraza s ciljem usklađivanja različitih vrijednosti i (razvojnih i zaštitnih) interesa u prostornom razvoju (Tomić Reljić, 2017). Teme krajobraznog planiranja su stoga postojeće vrijednosti krajobraza i buduća namjena prostora.

Upravljanje krajobrazom – podrazumijeva integralno upravljanje temeljeno na usklađivanju različitih interesa i čimbenika krajobraza (prirodnih i antropogenih). Ono obuhvaća dugoročnu suradnju različitih zainteresiranih/odgovornih skupina dionika i planera kako bi se postigli višestruki ciljevi vezani za krajobraz (Sara i sur., 2014). Stručnjak za upravljanje u krajobrazu odlučuje kako će se zemljište i prostor koristiti tijekom vremena, te balansira ljudske potrebe i održivost okoliša kako bi se krajobrazi nesmetano mogli koristiti i održavati. Iz iskustava razvijenih zemalja i međunarodnih preporuka, jasan je trend kako je općenito u upravljanju resursima krajobrazni pristup poželjan upravo iz razloga jer povezuje različite sektorske ciljeve i interese svih dionika u prostoru; dakle integralan je.

Bioraznolikost – Zakon o zaštiti prirode bioraznolikost definira kao sveukupnu raznolikost života na Zemlji, a obuhvaća genetsku raznolikost unutar pojedinih vrsta, raznolikost vrsta i staništa u kojima se one javljaju. (ZZP, NN 15/18)

Agrobioraznolikost – Food and Agriculture Organisation (FAO) agrobioraznolikost definira kao podskup bioraznolikosti. To je rezultat tisućljetne prirodne selekcije, pomnog odabira i inventivnih razvojnih procesa ratara, stočara i ribara. Odnosno agrobioraznolikost je rezultat interakcije okoliša, genetskih resursa te sustava upravljanja i primjene koje koriste različite kulture.

3. Ruralni krajobraz kao kulturno i prirodno dobro

Ruralni je krajobraz koncept u kojem su kulturni i prirodni čimbenici nerazdvojivi (Andlar, 2017.). Ruralni je krajobraz oblik kulturnog krajobraza kada ima obilježja kulturnog dobra, istovremeno on nerijetko zadržava i obilježja prirodnog dobra. Kada je nešto vrijedno zbog svojih kulturnih i prirodnih sastavnica potrebno je očuvati obje sastavnice. Stoga, ako kulturu promatramo kao „skup duhovnih, intelektualnih i emocionalnih karakteristika društva ili društvene grupe, te da pored umjetnosti i književnosti, obuhvaća i životni stil, načine zajedničkog življenja, vrijednosne sisteme, tradicije i vjerovanja“ (UNESCO, 2000.) neosporivo je kako je očuvanje tradicije ključno za očuvanje kulturne komponente vrijednog krajobraza. Može se zaključiti kao je očuvanje tradicionalnog načina korištenja i kultiviranja zemljišta imperativ u takvim krajobrazima.

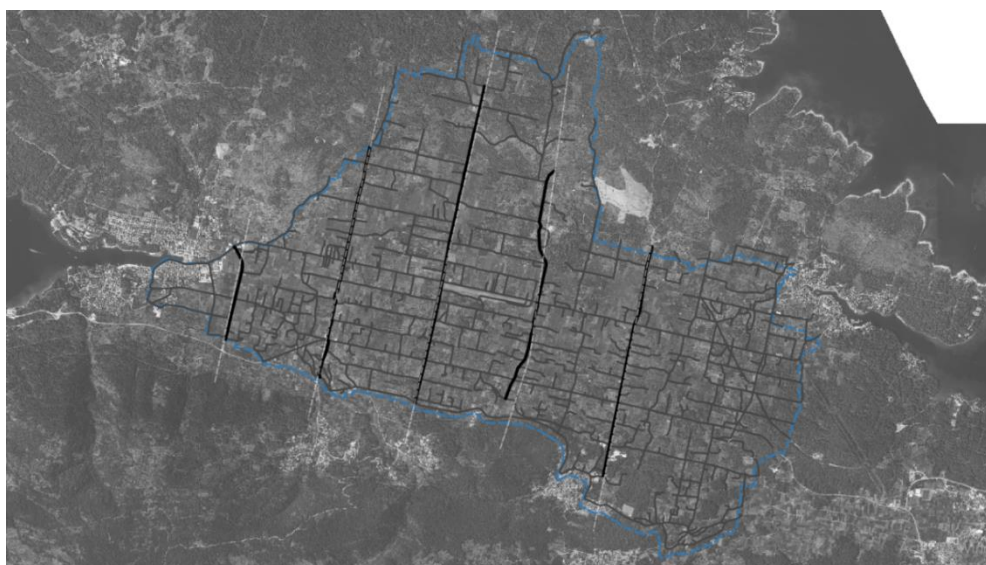
Svijet, prostor, zajednice, kultura i priroda podložni su stalnim promjenama. Stoga je zaštiti, planiranju i upravljanju ovakvim prostorima potrebno pristupiti imajući na umu kako se razvoj ne može, niti treba izbjeći. Ključno je pronaći optimalan način i mjeru promjene koja će zadovoljiti potrebe društva, a ujedno zadržati i/ili unaprijediti komponente koje se žele očuvati. Drugim riječima, razvoj kulturnih krajobraza nužno je sveobuhvatno planirati.

3.1 Ruralni krajobraz kao kulturno i prirodno dobro – primjer Starogradskog polja

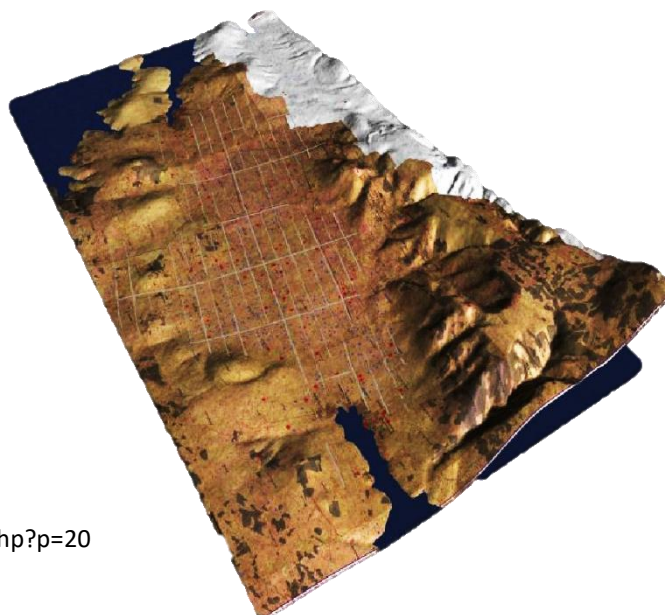
Daljnje informacije o Starogradskom polju prikupljene su iz Konzervatorske podloge Starogradskog polja gdje Andlar i sur. (2015.) iznose kako je krajobrazni karakter Starogradskog polja na otoku Hvaru rezultat tradicijske poljoprivredne djelatnosti 2400 godišnjeg kontinuiteta, a temelji su mu zacrtani u 4.st. pr. Kr. mrežom puteva koju su razvili grčki kolonisti. Ta mreža puteva podijelila je Polje na pravokutne parcele veličine oko 180 x 900 metara te je takva **parcelacija poljoprivrednog zemljišta** danas znana kao *hora*.

Također Konzervatorska podloga opisuje kako se mreža puteva proteže ravnicom između Staroga Grada na zapadu i Vrboske na istoku kao što je prikazano na Slici 1 i Slici 2. S južne strane, pravokutno parcelirani dio polja omeđen je brdima, na kojima su se sela Dol i Vrbanj razvila već u 14. st. Na sjevernoj strani pružaju se niža brda Maslinovik i Hum (nisu pravokutno

parcelirana), a pravilna podjela zemljišta nastavlja se u plodnoj dolini Priloge kao i u Jelšanskom polju, no taj prostor nije službeno zaštićen kao kulturni krajolik. U tekstu Konzervatorske podloge suhozidi, suhozidne terase te ostale suhozidne strukture predstavljaju karakterističan strukturni element krajobraza Starogradskog polja i mediteranske tradicijske gradnje. Iako su danas antički putovi vidljivi iz zraka, suhozidna gradnja kako popratni granični element slijedi te zacrtane pravce. Upravo takva naizgled jednostavna struktura, primarno utilitarne funkcije (međa, granica) dala je karakter i prepoznatljivu sliku cijelom kraju (Knjiga V. Konzervatorska podloga kulturnog krajobraza Starogradsko Polje, Andlar i sur., 2015.). „Uz estetsku prepoznatljivost prostora, ovi suhozidi daju uvid u način života i tradicijska znanja žitelja tog prostora. Oni su svjedočanstvo kulture, točnije povijesnog načina korištenja zemljišta koje proizlazi iz morfoloških te socio-ekonomskih prilika kraja.“ (Knjiga II. Konzervatorska podloga kulturnog krajobraza Starogradsko Polje, Andlar i sur., 2015.)

Slika 1. Prikaz glavnih linija sačuvane grčke parcelacije iz 4. St. Pr. Kr. (žute linije) izvor: <http://starogradsko-polje.net/index.php?p=20>

Slika 2. 3D rekonstrukcija Starogradskog polja sa parcelacijom austrijskog katastra iz ranog 19. stoljeća: naznačeni su putovi na rubovima antičkih grčkih parcela, kao i nalazišta grčkih i rimskih vila u polju (crvene točke), izvor: <http://starogradsko-polje.net/index.php?p=20>

Starograsko polje upisano je na Listu svjetske baštine 2008. god temeljem 3 kriterija, a to su:

- „(ii) dokaz o značajnoj razmjeni ljudskih vrijednosti, unutar određenog vremenskog okvira ili kulturnog područja svijeta, koji se odražava na postignuća u arhitekturi, tehnologiji, monumentalnoj umjetnosti, urbanom planiranju ili dizajnu krajolika – *očuvanje geometrijskog modela grčke podjele poljoprivrednog zemljišta*,
- (iii) posjedovanje jedinstvenog ili barem izuzetnog svjedočanstva kulturne tradicije postojeće ili nestale civilizacije – *kontinuitet poljoprivrednog korištenja i namjene prostora koji se očuvao do dan danas*,
- (v) izvanredan primjer tradicionalnog ljudskog naseljavanja, korištenja zemljišta ili mora koje je karakteristično za kulturu (ili kulture), ili čovjekove interakcije s okolinom osobito kada je ona postala ranjiva pod utjecajem nepovratne promjene – *Polje i okolina primjer su starog, tradicionalnog oblika naseljavanja koji je danas ugrožen osobito zbog ruralne depopulacije i napuštanja tradicijskog načina obrade zemljišta.*“ (UNESCO,2008.)

Zadovoljavanjem ovih kriterija potvrđena je UNESCO-va definicija kulturnog dobra na primjeru ruralnog krajobraza. Starograsko polje kao lokalitet na popisu Svjetske baštine potvrđuje da **ruralni krajobrazi imaju kapacitet očuvanja iznimnih kulturnih vrijednosti objedinjujući međuodnos prirodnih sastavnica okoliša i antropogenih utjecaja kulture u karakterističnu prostornu sliku koja se očituje načinom korištenja i namjenom zemljišta** od nastanka do danas.

Također, Europska komisija u Zajedničkoj poljoprivrednoj politici poljoprivredno zemljište niskog intenziteta i poli kulturnog uzgoja karakterizira kao područje značajne bioraznolikosti (ZPP, 2014.). Starograsko polje upravo je takvog obilježja pa zapuštanjem poljoprivrede prijeti degradacija bioraznolikosti. Takav trend također dovodi do propadanja važnih struktura unutar poljoprivrednih zemljišta (putevi, suhozidi, kanali). Propadanje krajobraza na taj način dovodi do smanjenja kvalitete života tamošnjih stanovnika. Time rečenim od iznimne je važnosti ovakva područja promatrati kao cjelinu prirodnih i kulturnih dobara ne isključujući jednu sastavnicu nauštrb druge te njima na taj način i upravljati.

Ovakva analogija jasno je vidljiva je na primjeru Polja zahvaljujući opsežnim istraživanjima provedenima u procesu izrade Konzervatorske podloge kulturnog krajolika Starograskog polja (2015.) te bazi podataka i sintezi znanja interdisciplinarnih stručnjaka iz područja krajobrazne arhitekture, arheologije, etnologije, ekologije i arhitekture. Zahvaljujući opsežnim istraživanjima može se zaključiti o multidimenzionalnosti ovakvih prostora, a trend propadanja Starograskog polja može se spriječiti ako se u obzir uzmu sve vrijednosti takvog prostora, a to su one kulturne i one prirodne promatrajući ih jednako u kontekstu povijesti, kao i budućeg razvoja.

4. Pristup zaštiti i planiranju ruralnog kulturnog krajobraza i krajobraza općenito u Republici Hrvatskoj

Prema Strategiji prostornog razvoja Republike Hrvatske (NN 106/17), cijeli je prostor Hrvatske krajobraz – jednako na kopnenoj površini (landscape) kao i na morskoj (seascape) – te ga se mora doživljavati kao dobro od najvećeg nacionalnog interesa.

U ovom poglavlju analizirat će se tematika ruralnog kulturnog krajobraza u legislativi Republike Hrvatske te okviri zaštite i mogućnosti upravljanja krajobrazom općenito unutar referentnih sektora prema smjernicama zadanim Europskom konvencijom o krajobrazima (EKOK, 2000.) kao i Politikom ruralnog razvoja EU (kao drugi stup Zajedničke poljoprivredne politike). U sklopu ranije navedenih krajobraznih politika (zaštita, planiranje, upravljanje) ruralni kulturni krajobraz promatra se kao čimbenik prostornog identiteta, ali i kao razvojni resurs, te koncept održivog razvoja.

Referentni resori su zaštita prirode i okoliša, zaštita kulturnog dobra, prostorno planiranje, ruralni razvoj te turizam. U cilju je analizirati mogućnosti zaštite i upravljanja krajobrazom, te uočiti ako postoje manjkavosti istih, a zatim dati prijedloge smjernica potrebnih za usklađivanje i dopune Zakona referentnih po pitanju ruralnog krajobraza kao i modela zaštite upravljanja i planiranja.

Pregledom sadašnjeg stanja u legislativi Republike Hrvatske ne pronalazi se jedinstven okvir zaštite krajobraza pa time ni ruralnog krajobraza. Trenutno na krajobraz velik utjecaj ima nekoliko sektora (Ministarstva) te pripadajućih (politika) zakona i dokumenata:

- sektor zaštite prirode (Ministarstvo zaštite prirode) – krovnim Zakonom o zaštiti prirode (NN 80/13, 15/18, 14/19),
- sektor zaštite kulture (Ministarstvo kulture) – krovnim Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 152/14, 98/15, 44/17, 90/18),
- sektor zaštite okoliša (Ministarstvo zaštite okoliša i energetike) - krovnim Zakonom o zaštiti okoliša (78/15, 12/18, 118/18),
- prostornog planiranja (Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja) – krovnim Zakonom o prostornom uređenju (65/17, 114/18, 39/19, 98/19) i Zakonom o gradnji (65/17, 114/18, 39/19, 98/19).
- Sektor poljoprivrede (Ministarstvo poljoprivrede) – krovnim Zakonom o poljoprivredi (NN 118/18) i Programom ruralnog razvoja RH (2014.-2020.).

Podrobnije će se analizirati pristup krajobrazu kroz svaki od navedenih sektora i popratnih Zakona kako bi se definirale mogućnosti sveobuhvatne zaštite i upravljanja putem istih.

4.1 Republika Hrvatska i europski okviri u pitanjima (kulturnog) krajobraza

Konvencija o europskim krajobrazima (2000.) i Zakon o potvrđivanju Konvencije o europskim krajobrazima (2002.)

Kamen temeljac po pitanjima krajobraza postavljen je potpisivanjem i ratificiranjem Konvencije kojom se Republika Hrvatska obvezala unutar svojih politika provoditi opće i posebne mjere propisane Konvencijom **u cilju zaštite, upravljanja i planiranja krajobrazima, bilo da se oni smatraju iznimnima, „uobičajenima“ ili degradiranima.**

Prema Zakonu o potvrđivanju Konvencije o europskim krajobrazima (NN 12/2002) to znači:

- **krajobraze zakonom priznati kao bitnu sastavnicu čovjekovog okruženja te temelj identiteta područja;**
- **uspostaviti i provoditi krajobrazne politike koje imaju za cilj zaštitu krajobraza, upravljanje i planiranje;**
- uspostaviti postupke sudjelovanja javnosti, lokalnih i regionalnih vlasti te drugih strana zainteresiranih za određivanje i provedbu krajobraznih politika;
- **ugraditi krajobraz u svoje politike regionalnog i urbanističkog planiranja te politike u vezi s kulturom, zaštitom okoliša, poljoprivredom, socijalnom i gospodarskom politikom, te ostale koje bi mogle izravno ili neizravno utjecati na krajobraz;**
- jačati svijest građana, privatnih organizacija i javnih vlasti o vrijednostima krajobraza;
- obučavanje i obrazovanje stručnjaka za ocjenjivanje krajobraza;
- **identificirati vlastite krajobraze diljem državnog područja te analizirati njihove značajke te snage i pritiske uslijed kojih se krajobrazi mijenjaju;**
- **procijeniti identificirane krajobraze, vodeći računa o osobitim vrijednostima koje im pridaju zainteresirane strane i stanovništvo;**
- **uspostaviti instrumente s ciljem zaštite, upravljanja i/ili planiranja krajobraza,**

Konvencija o europskim krajobrazima kao krovni dokument o krajobrazima zacrtala je ključne korake potrebne za cjelovitu zaštitu i upravljanje krajobrazima, a to su identifikacija i valorizacija vlastitih krajobraza.

Politika ruralnog razvoja Europske unije

Polako, ali sigurno važnost ruralnih krajobraza postaje sve očitija – barem je takav slučaj na Europskoj razini gdje je vidljivo jačanje **važnosti krajobrazne komponente u Zajedničkoj poljoprivrednoj politici (ZPP)**. Pa je tako osmišljena **Politika ruralnog razvoja EU** kao drugi stup ZPP radi potpore ruralnim područjima Europske unije, a njome se rješava niz gospodarskih, okolišnih i socijalnih problema 21. stoljeća.

„Zajednička poljoprivredna politika ima tri opća prioriteta:

- poticanje konkurentnosti u poljoprivredi;
- jačanje održivog upravljanja prirodnim resursima i djelovanja protiv klimatskih promjena;
- postizanje uravnoteženog teritorijalnog razvoja ruralnih gospodarstava i zajednica, uključujući stvaranje i zadržavanje radnih mjesta.

Ti glavni ciljevi dolaze do izražaja u šest prioriteta EU-a za politiku ruralnog razvoja:

- poticanje prenošenja znanja u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima;
- jačanje konkurentnosti svih vrsta poljoprivredne djelatnosti te povećanje isplativosti poljoprivrednih gospodarstava;
- promicanje uspostave lanca opskrbe hranom i upravljanja rizikom u poljoprivredi;
- obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava ovisnih o poljoprivredi i šumarstvu;
- promicanje učinkovitosti resursa te poticanje pomaka prema gospodarstvu s niskom razinom emisija ugljika otpornom na klimatske promjene u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru;
- promicanje socijalne uključenosti, suzbijanja siromaštva i gospodarskog razvoja u ruralnim područjima; (Europski Parlament, 2019.)

Politika ruralnog razvoja provodi se preko **programa ruralnog razvoja** koje osmišljavaju države članice (ili regije u državama članicama) u skladu sa svojim konkretnim potrebama.

U Republici Hrvatskoj to je Program ruralnog razvoja RH, u nadležnosti sektora za poljoprivredu te će ga se detaljnije obraditi u tom poglavlju.

4.2 (Kulturni) Krajobraz u sektoru zaštite prirode RH

Mogućnosti zaštite

Iako ruralni kulturni krajobraz nije primarna i ciljana tema sektora zaštite prirode, iz definicija gotovo svih kategorija zaštite prirode može se iščitati mogućnost zaštite i antropogenih krajobraza. U tom smislu, možda najprimjenjivija kategorija je **značajni krajobraz** što je vidljivo iz njezine definicije. „*Značajni krajobraz je prirodni ili kultivirani predjel velike krajobrazne vrijednosti i bioraznolikosti i/ili georaznolikosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja karakterističnih za pojedino područje.* U značajnom krajobrazu dopušteni su zahvati i djelatnosti koje ne narušavaju obilježja zbog kojih je proglašen“ (ZOZP, (NN 15/18)).

Andlar i sur. (2011.) tvrde kako kategorija značajni krajobraz teorijski najbliže odgovara konceptu zaštite koji definira IUCN (The International Union for Conservation of Nature) svojim kategorijama zaštite „Zaštićeni krajobraz“. Osobito je interesantna „**Kategorija V: Zaštićeni krajobraz/obalni krajobraz**“. U toj kategoriji naglasak je stavljen na interakciju ljudi s prirodom i to tradicionalnim načinom korištenjem prostora i resursa koji stvara karakterističan uzorak kulture. (IUCN, Guidelines for applying protected area management categories, 2008.). Upravo takav način korištenja prostora daje mu je prepoznatljiv karakter

(npr. Slika 3 i Slika 4.). Ipak u resornoj praksi povlašteni bivaju krajobrazi iznimnih prirodnih ljepota dok u slučaju kada se pak ruralni krajobraz štiti kroz ovu kategoriju, onda je ljudska poljoprivredna djelatnost zanemarena. Ovakvi prostori mogu se smatrati primjerima pravog „održivog korištenja“ koje osim vizualno-estetske vrijednosti, karakterizira bioraznolikost te značajna etnografska nasljeđa. „Kategorija V: Zaštićeni krajobraz/obalni krajobraz“ značajna je jer daje naznaku kako u zaštiti prirode ipak postoje tendencije za prepoznavanjem ruralnog krajobraza kao vrijednog.

Slika 3. Krajobraz pašnjaka Krka, slika iz zraka Izvor: Andlar, interna baza fotografija

Slika 4. Krajobraz pašnjaka Krka, slika iz zraka Izvor: Andlar, interna baza fotografija

U Zakonu o zaštiti prirode (NN 15/18), u kontekstu rada, zanimljiva je i kategorija **spomenik parkovne arhitekture** kao „umjetno oblikovani prostor (perivoj, botanički vrt, arboretum, gradski park) koji ima estetsku, stilsku, umjetničku, kulturno-povijesnu i odgojno-obrazovnu vrijednost“ (ZZP, NN 15/18). Prema Andlaru (2017.), na taj način opisano, mogu se promatrati ruralni krajobrazi čije se određenje onda podudara s UNESCO-ovim određenjem „namjerno, vidljivo oblikovanog krajolika“ (Clearly Designed Landscape), čija se vrijednost iskazuje temeljem estetskih, stilskih, umjetničkih i kulturno-povijesnih vrijednosti.

Područja zaštićena Zakonom o zaštiti prirode upisuju se u **Upisnik zaštićenih područja RH**, a svi podaci javno su dostupni na (<http://www.bioportal.hr/gis/>) u obliku interaktivne karte s obilježenim zaštićenim područjima te popratnom opisnom tablicom (izvadak u Tablici 1.).

Redni broj	Naziv zaštićenog dijela prirode - lokalitet	Općina/ Grad	Kategorija zaštite	Godina proglašenja	Registarski broj
1.	Blokovo	Grad Makarska, Grad Vrgorac, Općina Šestanovac, Općina Zagvozd, Općina Brela, Općina Baška Voda, Općina Podgora, Općina Tučepi, Općina Zadvarje	Park prirode	1981.	775
21.	Kanjon Cetine od ušća do iznad Radmanovih mlina	Grad Omis	Značajni krajobraz	1963.	102
22.	Plaže i park-šuma u Brelima kod Makarske	Općina Brela	Značajni krajobraz	1964.	196
23.	Zlatni rat na Braču	Općina Bol	Značajni krajobraz	1965.	209
24.	Uvala Stiniva na otoku Visu	Grad Vis	Značajni krajobraz	1967.	410
25.	Otok Ravnik	Grad Vis	Značajni krajobraz	1967.	558
26.	Prološko blato	Općina Lokvičići, Općina Proložac, Općina Podbablje	Značajni krajobraz	1971.	642
27.	Imotska jezera – Gaj	Grad Imotski	Značajni krajobraz	1971.	643
28.	Pakleni otoci	Grad Hvar	Značajni krajobraz	1968.	655
29.	Otok Šćedro	Općina Jelsa	Značajni krajobraz	1968.	656
30.	Otok Zečevo kod Vrboške	Općina Jelsa	Značajni krajobraz	1968.	657
31.	Vidova gora na otoku Braču	Općina Bol, Općina Nerežišća, Općina Postira	Značajni krajobraz	1970.	679
32.	Dolina Blaca	Općina Nerežišća	Značajni krajobraz	1986.	851
33.	Grab	Grad Trilj	Značajni krajobraz	2000.	905
34.	Ruda	Općina Otok	Značajni krajobraz	2000.	907
35.	Rumin	Općina Hrvace	Značajni krajobraz	2000.	908
36.	Sutina	Grad Sinj, Općina Muć	Značajni krajobraz	2000.	909
37.	Čempres (<i>Cupressus sempervirens</i> L.) u Hvaru	Grad Hvar	Spomenik parkovne arhitekture (pojedinačno stablo)	1948.	37
38.	Park ex Fanfogna	Grad Trogir	Spomenik parkovne arhitekture (park)	1962.	84
39.	Park Vitturi u Kaštel Lukšiću	Grad Kašteia	Spomenik parkovne arhitekture (park)	1968.	566
40.	Park u Kaštel Starom	Grad Kašteia	Spomenik parkovne arhitekture (park)	1970.	603
41.	Skupina stabala čempresa (<i>Cupressus sempervirens</i> L.) kraj samostana Sv. Križa u Živogošću	Općina Gradac	Spomenik parkovne arhitekture (skupina stabala)	1970.	604
42.	Skupina stabala čempresa (<i>Cupressus sempervirens</i> L.) kraj groblja u Živogošću	Općina Gradac	Spomenik parkovne arhitekture (skupina stabala)	1970.	605
43.	Botanički vrt OŠ "Ostrog" u Kaštel Lukšiću	Grad Kašteia	Spomenik parkovne arhitekture (botanički vrt)	1986.	808
44.	Stablo močvarnog čempresa (<i>Taxodium distichum</i> L. Rich.)	Grad Solin	Spomenik parkovne arhitekture (pojedinačno stablo)	1996.	924

Tablica 1. Popis kategorija zaštite značajni krajobraz i spomenik parkovne arhitekture u SDŽ, izvor: <https://www.dalmacija.hr>

Mogućnosti planiranja i upravljanja

Prema Zakonu o zaštiti prirode (NN 15/18) zaštitu krajobraza treba integrirati u postupke izrade dokumenata prostornog uređenja kao i planova gospodarenja prirodnim dobrima. Zakon obvezuje RH na **izradu planova upravljanja** za sve nacionalne kategorije zaštićenih područja (SR, NP, PR, PP i ZK) te na taj način daje **instrument zaštite, planiranja i upravljanja** tim područjem.

Ekološka mreža - Natura 2000

U kontekstu zaštite prirode od velikog je značaja **NATURA 2000**. Natura 2000 je ekološka mreža sastavljena od područja važnih za očuvanje ugroženih vrsta i stanišnih tipova Europske unije. Za cilj ima očuvati ili ponovno uspostaviti povoljno stanje više od tisuću ugroženih i rijetkih vrsta te više od 200 prirodnih i poluprirodnih stanišnih tipova, a temelji se na EU direktivama (HAOP, 2017.).

Evans i sur. (2011.) su u svojoj studiji Ovisnosti ugroženih staništa o poljoprivrednim zemljištima zaključili kako brojnost staništa, ali i vrsta ovise o intenzitetu poljoprivredne prakse – gdje je niži intenzitet povoljniji. Tako je logično da su mnoga područja pod zaštitom natura upravo tradicionalna poljoprivredna područja – uzimajući u obzir mješovitosti uzgojnih kultura koja osigurava i obogaćuje bioraznolikost. **Važno je naglasiti kako je za NATURA područja obavezna izrada planova upravljanja.** Upravo ovim planovima otvara se mogućnost upravljanja (i planiranja razvoja) krajobrazima koji nužno ne spadaju u kategorije sa zakonskom obvezom izrade planova upravljanja (npr. značajni/zaštićeni krajobraz), ali i običnih, „svakodnevnih“ ruralnih krajobraza.

4.3 (Kulturni) Krajobraz u zaštiti okoliša

Mogućnosti zaštite, planiranja i upravljanja:

Zakon o zaštiti okoliša (NN 39/19) definira pojmove *krajobraza* i *okoliša*. *Krajobraz* je definiran kao „određeno područje viđeno ljudskim okom, čija je narav rezultat međusobnog djelovanja prirodnih i ljudskih čimbenika, a predstavlja bitnu sastavnicu čovjekovog okruženja, izraz raznolikosti zajedničke kulturne i prirodne baštine te temelj identiteta područja.“

Zakonom (NN 12/18 i 118/18) su propisani postupci koji se koriste kao *alati zaštite okoliša*; a to su:

- 1) **Strateška procjena utjecaja na okoliš (SPUO),**
- 2) **Procjena utjecaja na okoliš (PUO)**

Procjena utjecaja na okoliš (PUO) je postupak ocjenjivanja prihvatljivosti zahvata s obzirom na okoliš i određivanje potrebnih mjera zaštite okoliša, kako bi se utjecaji sveli na najmanju moguću mjeru i postigla najveća moguća očuvanost kakvoće okoliša. Postupak procjene provodi se već u ranoj fazi planiranja zahvata i to prije izdavanja lokacijske dozvole ili drugog odobrenja za zahvat (Zakon o zaštiti okoliša, NN 12/18 i 118/18).

Strateška procjena utjecaja na okoliš (SPUO) je postupak procjene vjerojatno značajnog utjecaja na okoliš provedbom strategije, plana ili programa. (Zakon o zaštiti okoliša, NN 12/18 i 118/18).

Ovi alati pokazali su se korisnima u strateškom planiranju prostora pošto uključuju razmatranje više alternativnih modela upravljanja prostorom. Uzimaju se u obzir sve dimenzije i sastavnice prostora te se na taj način dolazi do optimalnog modela upravljanja koji zadovoljava potrebe svih dionika u prostoru (zaštitni, razvojni, kompromisni, tj. model pogodnosti). I u ovom slučaju vidi se kako je nužno krajobraz i prostorne probleme sagledavati

cjelovito, a radi izrazite kompleksnosti prostornih problema nužna je integrirana suradnja različitih tipova stručnjaka kako bi se adekvatno pristupilo njihovom rješavanju.

4.4 (Kulturni) Krajobraz u sektoru zaštite kulture

Mogućnosti zaštite

Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99-44/17) krajobraz se određuje pojmom *krajolik* te su diferencirani oblici kulturnih dobara. Ruralni kulturni krajobraz moguće je štiti kao **nepokretno kulturno dobro** i to kroz kategorije:

- **kulturni krajolik** i
- **kulturno povijesna cjelina.**

Kulturni krajolik je definiran kao „*krajolik ili njegov dio koji sadrži povijesno karakteristične strukture, koje svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru*“.

Dok kategorija **kulturno-povijesne cjeline** predstavlja jedinstvene *skupine gradskih ili seoskih građevina koje imaju izrazitu povijesnu, arheološku, umjetničku, znanstvenu, društvenu ili tehničku važnost, a međusobno su dovoljno povezane da nose prostorno prepoznatljiva obilježja*; kao i „*Povijesna naselja i dijelovi naselja: urbane i poluurbane cjeline, gradska središta, seoske cjeline, lječilišni i bolnički kompleksi, povijesna parcelacija, dijelovi naselja (povijesne gradske četvrti, trgovi, ambijenti, ulice, blokovi)*.“ (ZZOKD NN 69/99-44/17). Za potrebe prostornih planova za radove unutar kulturno-povijesne cjeline **obavezna je izrada plana upravljanja te konzervatorskog elaborata i podloge** - ipak nisu definirani konkretni alati kojima se identificira, analizira i vrednuje krajobraz.

Ruralni krajobraz ima dodirnih točaka i sa **nematerijalnim kulturnim dobrom** koje se odnosi na razne oblike i pojave duhovnog stvaralaštva koji se prenose predajom kao što su **tradicijska umijeća i obrti**, ali i folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, **predaje**, igara, obreda, **običaja**, kao i druge tradicionalne pučke vrednote (ZZOKD NN 69/99-44/17). Na taj način ruralni se krajobraz neposredno može štiti i kroz nematerijalno dobro – npr. statusom nematerijalnog kulturnog dobra. Upravo je umijeće suhozidne gradnje 2016. godine dobilo zaštitu kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske, a 2018. upisano na UNESCO-ov Reprezentativni popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. (Ministarstvo kulture, 2016.)

Zaštićene kulturne vrijednosti upisuju se u **Registar kulturnih dobara** (Tablica 2). a u isti je upisano desetak kulturnih krajolika.

OPĆINA/GRAD	POVIJESNA CJELINA	Broj rješenja prije revizije	Broj rješenja nakon revizije	Nadležni Konzervatorski odjel
GRAD				
HVAR	1. HVAR pov. urban. cjelina	R-RST-0540		KST
	2. ZARACE ruralna cjelina	-	P-997 (do 11. 11. 2007.)	KST
	3. BRUSJE ruralna cjelina	-	P-953 (do 28. 10. 2007.)	KST
	4. MALO GRABLJE ruralna cjelina	-	P-977 (do 28. 10. 2007.)	KST
	5. VELO GRABLJE ruralna cjelina	-	P-976 (do 28. 10. 2007.)	KST
IMOTSKI	6. IMOTSKI pov. urban. cjelina	R-RST-0725		KST
KOMIŽA	7. KOMIŽA pov. urban. cjelina	R-RST-1407		KST
	8. KOMIŽA povijesna jezgra - sklop kuća	R-RST-503		KST
MAKARSKA	9. MAKARSKA pov. urban. cjelina	R-RST-1052		KST
	10. MAKARSKA poluotok Osejava kulturni krajolik	-	P-593 (do 2. 12. 2006.)	KST
OMIŠ	11. OMIŠ pov. urban. cjelina	R-RST-0822		KST
	12. OMIŠ pov. urban. cjelina - dio grada	R-RST-0502		KST
	13. LOKVA ROGOZNIČA pov. rural. cjelina	R-RST-0734		KST
	14. ZAKUČAC pov. rural. cjelina	R-RST-0743		KST
SINJ	15. SINJ pov. urban. cjelina	R-RST-0740		KST
SOLIN	16. SOLIN urbana cjelina (pov. jezgra Solina)	R-RST-0651		KST
	17. VRANJIC poluotok	-	P-1145 (do 5. 3. 2008.)	
OPĆINA/GRAD	POVIJESNA CJELINA	Broj rješenja prije revizije	Broj rješenja nakon revizije	Nadležni Konzervatorski odjel
SPLIT	18. SPLIT urban. cjelina grada SPLITA	R-RST-1480	P-1323 (do 27. 6. 2008.)	KST
	19. STOBREC povij. jezgra	R-RST-0636		KST
STARI GRAD (otok Hvar)	20. STARI GRAD pov. urban. cjelina	R-RST-0945		KST
	21. STARI GRAD dio cjeline - Trg "Škor"	R-RST-22		KST
SUPETAR	22. SUPETAR urban. cjelina	-	P-687 (do 3. 3. 2007.)	KST
	23. SPLITSKA urban. cjelina	-	P-791 (do 16. 4. 2007.)	KST
TROGIR	24. TROGIR pov. urban. cjelina	R-RST-0252		KST
VIS	25. VIS pov. urban. cjelina	R-RST-1406		KST
VRGORAC	26. VRGORAC pov. rural. cjelina	R-RST-0986		KST
OPĆINA				
BASKA VODA	27. BASKA VODA povijesna cjelina	-	P-917 (do 9. 9. 2007.)	KST
	28. BAST zaselak Topići	-	P-1248 (do 5. 5. 2008.)	KST
	29. BOL urbanistička cjelina naselja	-	P-1465 (do 6. 9. 2008.)	KST
	30. KRVAVICA pov. rural. cjelina	R-RST-0894		KST
	31. KRVAVICA dio cjeline "Kažića dvori" BRATUS	R-RST-0724		KST
BRELA	32. BRELA pov. rur. cjelina DONJA BRELA - BEKAVCI-KRIČAK	R-RST-0865		KST
	33. BRELA pov. rur. cjelina DONJA BRELA - FILIPOVICI	R-RST-0864		KST
OPĆINA/GRAD	POVIJESNA CJELINA	Broj rješenja prije revizije	Broj rješenja nakon revizije	Nadležni Konzervatorski odjel
DUGI RAT	34. DUCE pov. rural. cjelina	R-RST-0862		KST
GRADAC	35. PODACA pov. rural. cjelina	R-RST-0667		KST
	36. DRVENIK ruralna cjelina Drvenik (zaselak Kostanci Kostanci)	R-RST-834		KST
JELSA	37. JELSA pov. urban. cjelina	R-RST-0799		KST
	38. JELSA povij. jezgra - Trg Sv. Ivana	R-RST-77		KST
	39. HUMAC pov. rural. cjelina naselja HUMAC	R-RST-0921		KST
	40. PITVE ruralna cjelina	-	P-1164 (do 12. 4. 2008.)	KST
	41. VRBOSKA pov. urban. cjelina	R-RST-0804		KST
	42. VRISNIK ruralna cjelina	-	P-1185 (do 12. 4. 2008.)	KST
KLIS	43. KLIS pov. urban. cjelina (povij. jezgra)	R-RST-1446		KST
	44. LOKVIČIĆI Kulturno-povijesni krajolik PROLOŠKO BLATO	-	P-1062 (do 17. 01. 2008.)	
MARINA	45. MARINA povijesna jezgra	R-RST-0663		KST
MILNA	46. MILNA urbanistička cjelina naselja	-	P-1453 (do 12. 10. 2008.)	
POSTIRA	47. DOL ruralna cjelina	-	P-1452 (do 12. 10. 2008.)	KST
PUČIŠĆA	48. PUČIŠĆA pov. urban. cjelina	R-RST-0645		KST
SEGET	49. SEGET DONJI povijesna jezgra	R-RST-0253		KST
OPĆINA/GRAD	POVIJESNA CJELINA	Broj rješenja prije revizije	Broj rješenja nakon revizije	Nadležni Konzervatorski odjel
SELCA	50. SELCA pov. rural. cjelina (pov. jezgra - sklop "Dobolca dvori")	R-RST-1432		KST
SUČURAJ	51. SUČURAJ pov. rural. cjelina (povij. jezgra)	R-RST-0821		KST
SUTIVAN	52. SUTIVAN urban. cjelina	-	P-878 (do 30. 6. 2007.)	KST
SOLTA	53. GROHOTI ruralno naselje	P-21-13/1-1986		KST
	54. DONJE SELO naselje	-	P-1428 (do 23. 9. 2008.)	
	55. MASLINICA ruralno naselje	P-21-14/1-1986		KST
	56. SREDNJE SELO naselje	-	P-637 (do 8. 1. 2007.) P-1025 (do 6. 12. 2007.)	
UKUPNO	56 povijesnih cjelina: 34 zaštićene cjeline 22 preventivno zaštićenih cjelina			

Tablica 2. Popis kategorija značajni krajobraz i spomenik parkovne arhitekture u SDŽ (zelenom označena područja koja su ruralna),
izvor: <https://www.dalmacija.hr/Portals/0/Glasnik/2012/3/246zi.pdf>

Mogućnosti planiranja i upravljanje:

Osim zakonske obaveze izrade konzervatorskih podloga i planova zaštite i upravljanja kulturnim krajobrazom županijska ili lokalna razina upravljanja može proglasiti kao *dobro od lokalnog značaja* ono dobro koje Zakonom nije utvrđeno kao kulturno dobro. U duhu rečenog konzervatorske podloge promatrane kao planerski alati od presudne su važnosti za planiranje i upravljanje kulturnim krajobrazima. Za primjer može poslužiti Starogradsko polje kao zaštićeni kulturni krajolik s izrađenom *Konzervatorskom podlogom kulturnog krajolika Starogradsko polje* unutar koje se nalazi krajobrazna osnova toga područja te je analizi i zaštiti prostora pristupano iz perspektive *krajobraznog pristupa*.

4.5 (Kulturni) krajobraz u prostornom planiranju

Mogućnosti zaštite, planiranja i upravljanja

Dokumentima prostornog uređenja određuje se **organizacija, korištenje i namjena prostora**. Zakon o prostornom uređenju Republike Hrvatske (NN 65/17, 114/18, 39/19, 98/19) osim svojih ciljeva i načela referentnih za zaštitu krajobraza propisuje i obvezu izrade prostornih planova koji su u hijerarhijskom odnosu. Zakon propisuje kako prostorni plan nižeg reda mora biti usklađen s prostornim planom višeg reda. Iznimku navedenog pravila predstavljaju prostorni plan nacionalnog parka i parka prirode. Također prostorni planovi iste razine moraju biti međusobno usklađeni, a da to nije slučaj vidimo već u nomenklaturi tj. označavanju nekog dijela krajobraza na samom prostornom prikazu. Tako se krajobraz na kartografskim prikazima nekad označuje kao *osobito vrijedan predjel, osobito vrijedan kultivirani predjel, osobito vrijedan poljoprivredni ili kultivirani krajobraz i sl.* (Pravilnik o topografskoj izmjeri i izradbi državnih karata NN 109/08).

4.6 (Kulturni) krajobraz u sektoru poljoprivrede i ruralnog razvoja

Mogućnosti zaštite

Upravljanje i zaštita krajobraza u sektoru poljoprivrede aktualizira se zaštitom čimbenika krajobraza, u ovom slučaju poljoprivrednog zemljišta. U vidu prostornog planiranja odnos prema poljoprivrednom zemljištu određen je u **Pravilniku o zaštiti poljoprivrednog zemljišta od onečišćenja** (NN 71/19) konceptom bonitete zemljišta. **Pravilnikom o mjerilima za utvrđivanje osobito vrijednog obradivog i vrijednog obradivog poljoprivrednog zemljišta** (NN 23/19) poljoprivredna zemljišta svrstavaju se u prostorne kategorije:

- P1—osobito vrijedna obradiva zemljišta,
- P2 – vrijedna obradiva zemljišta,
- P3 – ostala obradiva zemljišta,
- PŠ –ostala poljoprivredna zemljišta.

Vrijednost im se procjenjuje prema bonitetnim svojstvima tla klimi, reljefu i ostalim prirodnih uvjeta.

Mogućnosti planiranja i upravljanja

U ovom sektoru jednako je važno istaknuti **Program ruralnog razvoja Hrvatske (PRRH) kao produžetak ZPP-a**. PRRH je tako usmjerenje upravljanja i razvoja ruralnog kraja. Kako stoji u Programu, poljoprivredno zemljište je ključan faktor agro i bioraznolikosti. Analize u navedenoj studiji u poglavlju 4.2 (Evans i sur. (2011.) Studija ovisnosti ugroženih staništa o poljoprivrednim zemljištima) u pokazale kako je najveća raznolikost flore i faune upravo na područjima poljoprivrede niskog intenziteta te bi zapuštanje ili značajna intenzifikacija poljoprivredne djelatnosti negativno djelovale na tu raznolikost. Potrebno je primjereno

upravljanje i zaštita takvih područja. Neke od mjera za optimiziranje poljoprivredne djelatnosti, bioraznolikosti i stanja poljoprivrednih područja koje su propisane Programom su komasacija zemljišta, obnova pristupnih puteva, vodenih kanala i popratnih struktura u poljoprivrednim područjima, ali i poticanje kontinuiteta poljoprivredne djelatnosti u područjima gdje postoje otežavajući faktori.

4.7 Mogućnosti alata komasacije poljoprivrednog zemljišta u legislativi Republike Hrvatske

Kompilacijom saznanja iz dosad proučene građe te primjera dobre prakse upravljanja ruralnim krajobrazima te krajobrazima općenito, kao nezaobilazna mjera optimizacije i revitalizacije stanja poljoprivredne djelatnosti i poljoprivrednih područja pokazala se komasacija poljoprivrednog zemljišta koja je u tom kontekstu propisana i **Programom ruralnog razvoja RH** (kako je navedeno u Poglavlju 4.5). U tradicionalnom smislu komasacija je skup administrativnih i tehničkih postupaka kojima se male i usitnjene površine poljoprivrednog zemljišta sjedinjuju u veće i uređenije, uređuju putne i kanalske mreže te sređuju stvarnopravni i drugi odnosi na zemljištu (Agencija za poljoprivredno zemljište, (2015.)). Postupak komasacije dugotrajan je, a provodi se na način da svaki sudionik komasacije za zemljište obuhvaćeno intervencijom dobiva novo zemljište u jednakoj vrijednosti, a u što manje čestica i to po mogućnosti što sličnije komasiranom zemljištu. U Zakonu o komasaciji poljoprivrednog zemljišta RH (2015.) stoji kako projekt komasacije sadrži: (Slika 5.):

Slika 5. Prikaz strukture Idejnog projekta komasacije poljoprivrednog zemljišta, izradio autor

Važno je napomenuti kako u Zakonu također stoji kako se komasacija neće pokrenuti ako nisu osigurane propisane mjere zaštite tla, bioraznolikosti i krajobrazne raznolikosti. Prateći navedene smjernice Zakona, kao i smjernice i načela Politike ruralnog razvoja EU

komasacija poljoprivrednog zemljišta može se promatrati kao **alat planiranja i upravljanja razvojem poljoprivrednog zemljišta, zaštite krajobrazne i bioraznolikosti**.

Definicija i struktura Idejnog projekta komasacije jasno potvrđuju Andlarovu tezu (2017.) o komasaciji kao kompleksnoj intervenciji velikog utjecaja na promjene ekoloških, kulturno-povijesnih i estetskih kvaliteta poljoprivrednih krajobraza. On stoga navodi kako je nužno **integrirati krajobrazne alate u proces izrade planova komasacije te dati konstruktivne oblikovne i planerske smjernice za izradu idejnog projekta komasacije kako bi takav plan bio sveobuhvatan**. Stoga je u kontekstu ovog rada i prostora Starogradskog Polja, pojam komasacije poljoprivrednog zemljišta bitno promatrati dvojako:

- 1) U vidu planerskog alata - koji može ponuditi rješenje za reaktivaciju poljoprivredne djelatnosti.
- 2) U vidu projekta - u kojem je nužno sudjelovanje stručnjaka različitih struka

Takav projekt, osim rješavanja problema poljoprivredne djelatnosti, može osigurati niz drugih benefita u prostoru – kao što su očuvanje identiteta i reprezentativne slike Starogradskog polja, očuvanje antičkih puteva i struktura, šire ostvarivanje potencijala prostora Polja te očuvanje agrobioraznolikosti.

Zaključak:

Republika Hrvatska „krajobrazni pristup“ prihvaća tek na deklarativnoj razini, a što je vidljivo u potpisivanju i prihvaćanju konvencije, međutim nije donesen niti jedan ciljani sveobuhvatni zakon, politika niti strategija, niti su definirane uloge resora. Takav partikularan pristup rezultira neefikasnim odnosom prema krajobrazu. Ipak, uočava se postojanje spontane primjene određenih modela i alata krajobraznog planiranja, upravljanja i zaštite, ali nedostaje njihova institucionalizacija.

Institucionalizacijom takvih alata uvelike bi se olakšalo prikupljanje detaljne baza podataka o tipovima i stanju krajobraza (**krajobrazni atlas i katalozi**) te izradila stručna podloga (**Krajobrazna osnova Republike Hrvatske**). **Krajobrazna osnova Hrvatske** bila bi prostorno-planska podloga za sveobuhvatnu zaštitu krajobraza i krajobraznog identiteta koja u obzir uzima i prirodne i kulturno-povijesne vrijednosti prostora te slijedi strukturu prostornih planova. Nekoliko Strategija najavljuje izradu Krajobrazne osnove još od 90-ih godina prošlog stoljeća, no ona do danas još nije izrađena, a krajobraz, njegova zaštita, planiranje i upravljanje u Republici Hrvatskoj još nisu shvaćeni na način sukladan odredbama Europske konvencije o krajobrazu.

Kako je krajobraz interdisciplinarna tema nužno je sudjelovanje stručnjaka iz različitih domena. Planovi upravljanja pokazuju potencijal pogodnog alata planiranja i zaštite krajobraza, stoga je u iste nužno uvesti alate vrednovanja krajobraza. Konzervatorska podloga bi kao alat zaštite kulturnih dobara također trebala sadržavati krajobraznu komponentu.

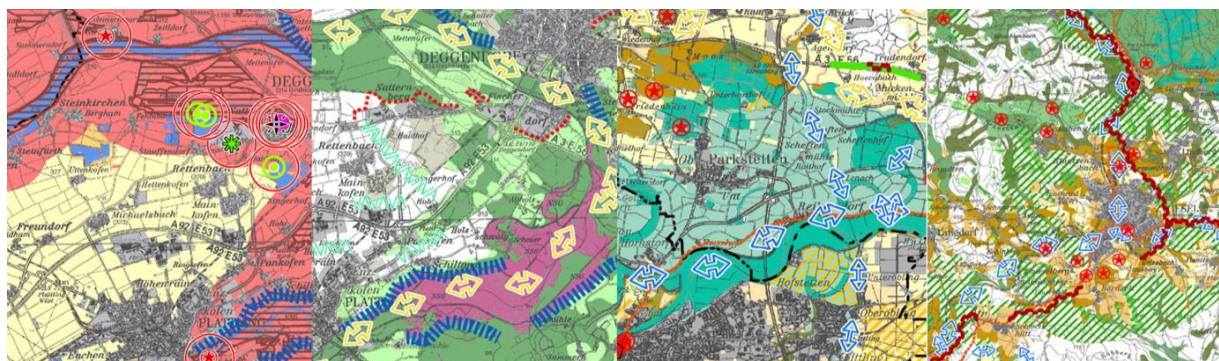
Kako se u ruralnim krajobrazima ne može zanemariti aspekt razvoja, od velikog je značaja ranije spomenuti **Program ruralnog razvoja Hrvatske**. **PRRH** svojim mjerama, u obliku

financijske potpore potiče, održavanje, obnovu i gradnju karakterističnih elemenata u krajobrazu na taj način promiče tradicijske radnje i znanja te omogućuje dionicima lakšu manipulaciju svojom djelatnosti u prostoru. U kombinaciji sa potencijalnim mjerama poreznih olakšicama za aktivne poljoprivredne površine ovaj alat može biti „odskočna daska“ ruralnim djelatnostima, a poglavito na konkretnom području Starogradskog polja. S rečenim na umu komasacija zemljišta također je nužna kao alat koji može pojednostavniti vlasničke odnose rascjepkanih malih parcela te na taj način otvoriti mogućnost reaktivacije velikog dijela zapuštenog, a iskoristivog poljoprivrednog zemljišta.

Može se zaključiti kako bi upravljanje krajobrazom, unutar definiranih ciljeva zaštite, trebalo biti donekle fleksibilno kako bi se moglo prilagoditi različitim tipovima krajobraza i njihovim potrebama. U resornim politikama postoje tendencije prepoznavanja vrijednih komponenti i struktura krajobraza, ali je nužno zakonom uvrstiti krajobraznu metodologiju kao obaveznu u sve sfere koje te tiču upravljanja i zaštite istim, a to znači detaljno skupljanje baze podataka, kartiranje krajobraza i krajobraznog karaktera te nužnost izrade planova upravljanja za sve vrijedne krajobraze.

5. Zaštita planiranje i upravljanje krajobrazom u europskim zemljama (Republika Njemačka, Ujedinjeno kraljevstvo – Velika Britanija, Republika Švicarska)

5.1 Republika Njemačka

Slika 6. Prikaz hijerarhije prostornih i krajobraznih planova u Njemačkoj, izvor:

<https://forschung.hswt.de/forschungsprojekt/521-datenaufbereitung-fin-view-phase-1>

Kako su obradili Aničić i Koščak i sur. (1999.) koncepti zaštite krajobraza u Njemačkoj usko su vezani s ciljevima zaštite prirode, a **krajobrazno planiranje je središnji planerski instrument** njihove provedbe te je integrirano u prostorno planiranje. Sala i sur. (2014.) su pregledno izložili strukturu zaštite krajobraza u pa tako iznose da je Saveznim zakonom o zaštiti prirode (*Bundesnaturschutzgesetz*) definirano 8 kategorija prostorne zaštite, a kategorija „zaštićeni krajobraz“ (*Landscape Protection Area*) posebno je interesantna u kontekstu ruralnog kulturnog krajobraza jer je u teoriji **vrlo slična IUCN-ovoj Kategoriji V** (kao kategorija značajni krajobraz u HR). Prema Haaren i sur. (2008.) Savezni zakon o zaštiti prirode (*Bundesnaturschutzgesetz*) sadrži zahtjeve i mjere koje se razrađuju u **krajobraznim programima** (*Landschaftsprogramm*) na **državnoj razini**, **regionalnim krajobraznim planovima** (*Landschaftsrahmenplan*) na **regionalnoj razini** (za pojedine regije – njih 16) te **krajobraznim planovima** (*Landschaftsplan*) na **lokalnoj razini**. Struktura i sadržaj krajobraznog programa kao i regionalnog plana određeni su zakonima pojedine regije (*Land*). Važno je napomenuti kako regije (*Länder*) imaju gotovo potpunu autonomiju u pitanjima koja su relevantna za njihov teritorij – dok se nacionalna razina upravljanja bavi pitanjima od nacionalne važnosti (vanjski poslovi, financije, obrana teritorija) kao što je prikazano Slikom 6. Upravo ovakva autonomija donošenja odluka na najnižem nivou pokazala se iznimno korisnom, te tu politiku slijedi i prostorno/krajobrazno planiranje u Njemačkoj. Programi i regionalni planovi su najčešće suglasni u određivanju mjera neophodnih za ostvarivanje ciljeva zaštite krajobraza. Regionalni planovi, uz izvješće o trenutnom stanju krajobraza te komentar o ciljevima, obuhvaćaju i procjenu troškova vezanih uz provedbu prioriternih ciljeva.

Tablica 1. Sustav planiranja na 4 razine

Planiranje u federalnom okviru	Najveća i najapstraktnija vrsta promjene u Njemačkoj tiče se pripreme prostornih smjernica za cijelu Njemačku. Federaciji je taj zadatak povjeren u skladu s Federalnim zakonom o prostornom planiranju i definiran je kao priprema sveobuhvatnog interdisciplinarnog i interregionalnog okvira prostornog razvoja u cijeloj zemlji uzimajući u obzir ciljeve Europske politike prostornog razvoja. Zato su tijela zadužena za provođenje prostornog planiranja na federalnoj razini ograničena na definiranje načela prostornog planiranja.
Plan državnog razvoja	Glavna je zadaća prostornog planiranja na državnoj razini priprema strategija za prostorni razvoj državnog teritorija. Svaka država bi trebala pripremiti plan prostornog razvoja koji odražava strategiju prostornog razvoja te države. Ovaj se plan uglavnom bavi koordinacijom aktivnosti koje su od državne važnosti i moraju razmotriti posebne situacije u različitim državnim regijama. Savjet ministara o prostornom planiranju održava se kako bi se uskladili razvojni planovi različitih država.
Regionalni plan	Glavna funkcija regionalnog planiranja je interdisciplinarna i unutaropćinska koordinacija prostornog razvoja, uzimajući u obzir obvezujuće ciljeve i načela državnog plana. Također, regionalni plan definira i dodjeljuje funkcije i infrastrukturu od regionalnog značaja. U Njemačkoj je regionalno planiranje određeno državnim zakonima, stoga se oni razlikuju od države do države. Tri grada-države (Berlin, Hamburg i Bremen) i država Saarland u potpunosti su odustali od ove razine planiranja. U nekim, manjim državama, sama država priprema regionalne planove za svoje regije. U većini država, općine stvaraju udruge za regionalno planiranje te izravno sudjeluju u stvaranju regionalnog plana.
Plan namjene zemljišta Zakonom određen plan namjene zemljišta	S ciljem očuvanja održivog urbanog razvoja i društveno jednake upotrebe zemljišta za opće dobro zajednice, kada se radi o urbanom planiranju namjene zemljišta, glavna zadaća općina po zakonu je priprema i provjera namjene zemljišta unutar općine, za razvoj ili i druge svrhe. Svaka je općina odgovorna za pripremu planova namjene zemljišta po potrebi i do one mjere koju zahtijeva urbani razvoj, u skladu s politikom regionalnog razvoja. Planiranje korištenja gradskog zemljišta temelji se na sustavu od dvije razine: <ul style="list-style-type: none"> • Prva podrazumijeva preparni plan namjene zemljišta. Na temelju planiranog urbanog razvoja, ovaj plan definira vrstu namjene zemljišta za cijeli teritorij općine. • Druga razina podrazumijeva razvojni plan koji predstavlja zakonski obvezujući plan namjene zemljišta. On definira detaljnu vrstu i upotrebu pojedinih parcela ili dijelova općine

Slika 7. Shematski prikaz hijerarhijske strukture te opis prostornog i krajobraznog planiranja u Njemačkoj, izvor: https://images.slideplayer.com/14/4476463/slides/slide_17.jpg, <http://www.special-eu.org/knowledge-pool/module-2-spatial-planning-frameworks/policies-and-objectives/germany-planning-systems/>

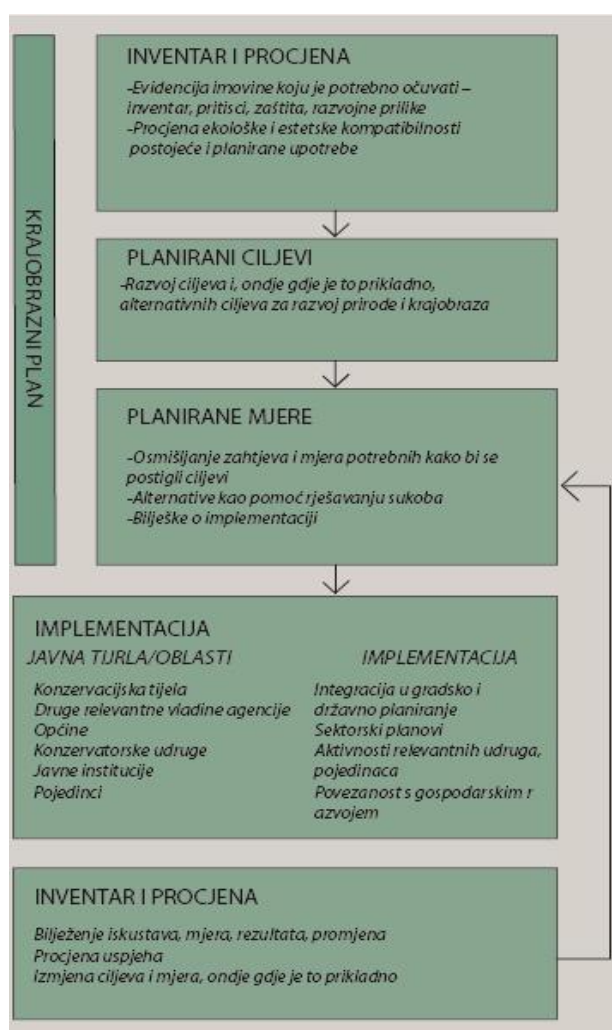
Ustrojstvo prostornog i krajobraznog planiranja u Republici Njemačkoj opisano je tabličnim dijelom Slike 6. Federalna razina upravljanja određuje smjernice i generalni program razvoja (ciljevi i načela). Državna razina određuje strategije razvoja prostornog planiranja za svaku regiju (usklađena je s planom državne razine). U prostor smješta djelatnosti od regionalnog značaja te infrastrukturu. Skupštine oformljene od općinskih vlasti sudjeluju u donošenju regionalnih planova te na taj način lokalna razina ima direktan utjecaj na regionalne planove. Lokalna razina na najnižoj razini, bavi se planovima namjene zemljišta te lokacijskim uvjetima i dozvolama za gradnju.

U njemačkom modelu upravljanja ključna je poveznica „regionalno –lokalno“ što omogućava upravljanje prostorom njegovim direktnim korisnicima. Na taj je način donošenje odluka o prostornim promjenama izravno povezano s područjem upravljanja i upravom.

Detaljnije će se osvrnuti na **krajobrazni plan** (*Landschaftsplan*) kao direktan prostorno planski alat lokalne razine čija je struktura prikazana slikom 7. Prema Sala i sur. (2014.) oni su produkti

dobrovoljne inicijative jedne ili više općina, ali jednom kada budu odobreni postaju zakonski obvezujući, a lokalne vlasti ih koriste kao **alat implementacije ciljeva** Federalnog zakona o zaštiti prirode istovremeno uključujući ekološku i (kulturno)povijesnu dimenziju krajobraza. Na taj način dobivaju se minimalno štetni modeli korištenja zemljišta. Krajobrazni plan kao alat upravljanja prostorom omogućuje povećanje kvalitete življenja, ekonomskog te turističkog razvoja, ali i estetske komponente krajobraza i zadržavanja karaktera krajobraza u smislu identiteta područja. Kao alat krajobrazni plan može se koristiti i u manjem mjerilu, pri planiranju upravljanja područjima ruralnog krajobraza kako bi se osigurao optimalan model korištenja zemljišta. Sadržaj Krajobraznih planova opisan je slikom 7., a sastoji se od 3 faze:

- 1) Inventarizacije i valorizacije područja, 2) Ciljeva i mjera plana, 3) Implementacije plana te monitoringa.

Slika 8. Hodogram strukture Krajobraznog plana,
 izvor:http://www.catpaisatge.net/fitxers/publicacions/planificacio/landscape_planning.pdf,

U kontekstu ovog rada u Njemačkoj je zanimljiv i koncept *ruralne revitalizacije* (*Dorferneuerung*). Koristi se kao instrument planskog razvoja i očuvanja poljoprivrednog područja i ruralnog krajobraza. U konceptu je ključno zadržavanje ruralnog karaktera kraja uz poboljšanje uvjeta života stanovnika, pa stoga „ruralna revitalizacija“ definira viziju razvoja ruralnog kraja te razvija strategije potrebne za postizanje te vizije. Kao jedan od važnijih alata

u tom procesu pokazala se komasacija zemljišta (*Flurbereinigung*) regulirana Zakonom o komasaciji zemljišta (*German Land consolidation Act, 2008.*). Imajući na umu smjernice ZPP-a i Politike ruralnog razvoja EU te Njemački pristupa krajobraznom planiranju vidljivi su noviji trendovi korištenja dobro poznatih, postojećih planerskih alata u svjetlu krajobraznog mjerila.

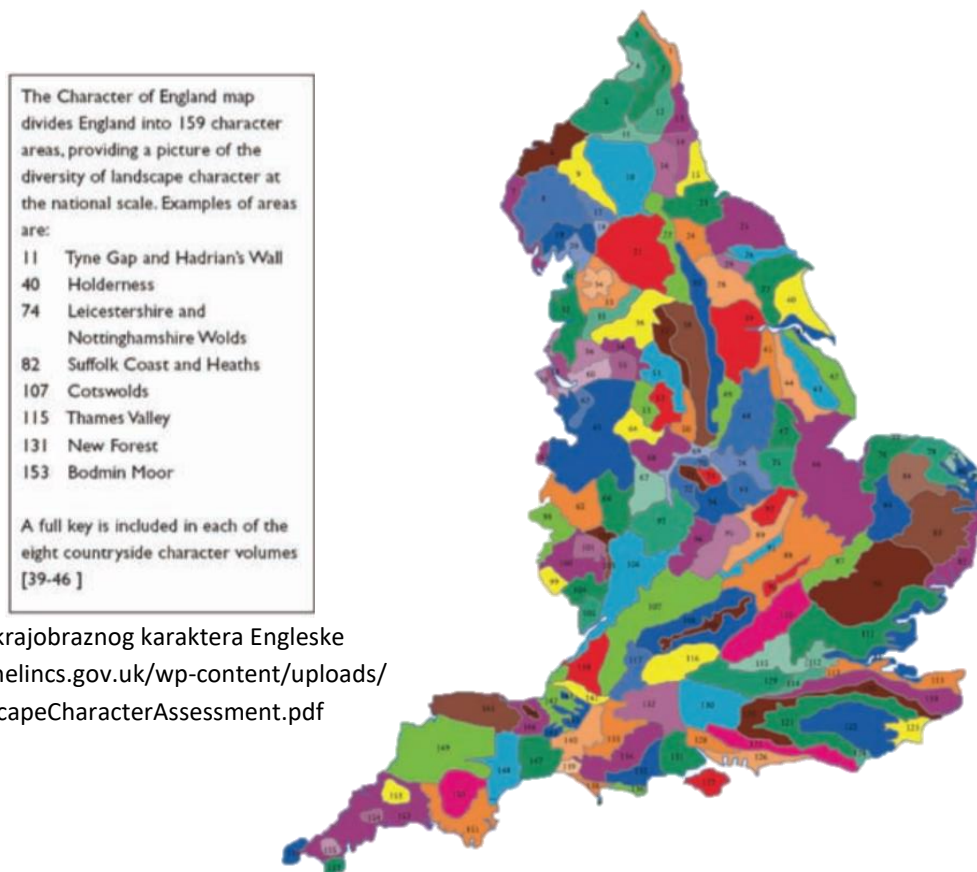
5.2 Ujedinjeno Kraljevstvo - Velika Britanija

Velika Britanija kao Unija zemalja specifična je svojom administracijom te dugom povijesti brige i njegovanja krajobraza. Britanija ima zavidan sistem vladinih tijela/ustanova s utjecajem na krajobraz i krajobrazne politike (zaštita, planiranje, upravljanje). Kako iznosi The Heritage Council (2012.) značajni krajobraz je *na nacionalnoj razini* zaštićen Zakonom o zaštiti prirode i ruralnog kraja (*National Parks and Access to the Countryside Act 1949.*) kao *područja iznimnih prirodnih ljepota (nacionalni parkovi i AONB – Areas of outstanding natural beauty)*. Diferencirana je kategorija *značajnih obalnih područja (Heritage Coasts)* kojoj je naglasak na očuvanju i unapređenju prirodnih, ekoloških i kulturnih vrijednosti obalnog kraja.

Na *lokalnoj razini* moguće je Uredbom o lokalnom krajobrazu (*Local Landscape Designation (LLD)*) pod zaštitu staviti krajobraz koji je kao značajan prepoznat od strane lokalnih vlasti. Takva područja nazivaju se *značajnim krajobrazima („Areas of Great Landscape Value“)*, *posebnim krajobrazima („Special Landscape Areas“)*, ili *Posebnim značajnim krajobrazima („Areas of Special Landscape Importance“)* i sl.

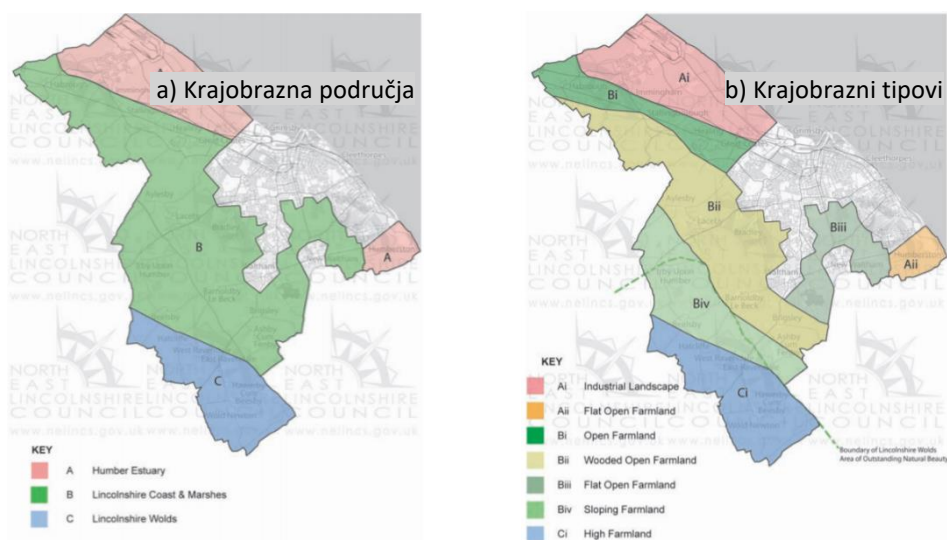
Sala i sur. (2014.) navode kako je 2006. potpisana i ratificirana Konvencija o europskim krajobrazima. U potpisivanju Konvencije sudjelovala je i DEFRA (Department for Environment, Food and Rural Affairs), a po pitanjima ruralnog kulturnog krajobraza u Ujedinjenom kraljevstvu značajne su i agencije Natural England i Historic England. Od 2007. godine DEFRA i ostale referentne ustanove Ujedinjenog Kraljevstva djeluju u okviru radne skupine za implementaciju Europske konvencije o krajobrazima u zakonodavne okvire.

Važna stavka u planiranju i upravljanju krajobrazom u Engleskoj je poznavanje *karaktera krajobraza* svoga područja – od lokalne do nacionalne razine. To je uvelike olakšano alatom pod imenom *analiza karaktera krajobraza (Landscape character assessment – LCA)*. LCA za zadatak ima identificirati područja i tipove krajobraza (sukladno mjerilu) te adresirati mogućnosti zaštite i poboljšanja krajobraza. Kao rezultat proizlaze mjere upravljanja i planiranja tipičnim/sličnim krajobrazima, a kartografska podloga olakšava sam proces izrade prostornog/krajobraznog plana. (Slika 8.i Slika 8a).

Slika 9. Prikaz karte krajobraznog karaktera Engleske
izvor: <https://www.nelincs.gov.uk/wp-content/uploads/2016/02/2010LandscapeCharacterAssessment.pdf>

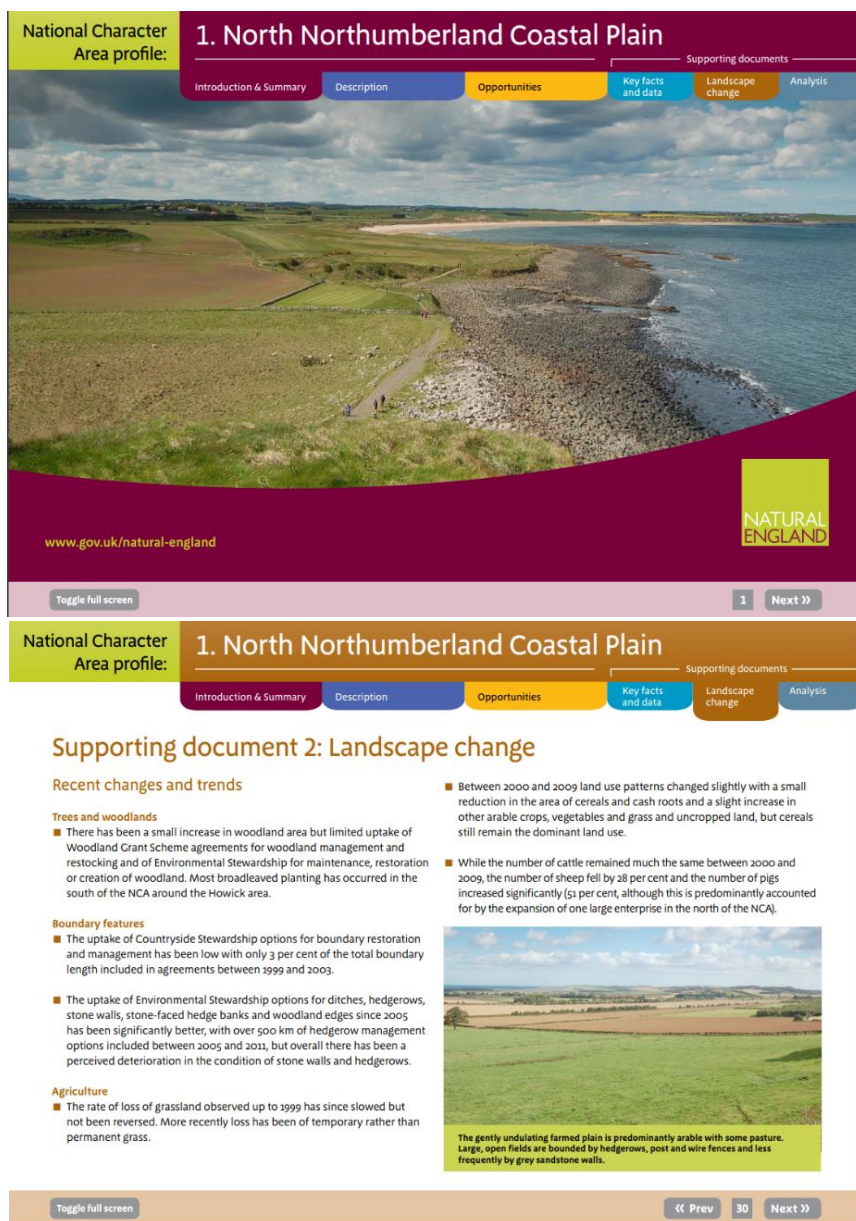
Slika 9a. Prikaz krajobraznih područja(a) i krajobraznih tipova(b) izvor: <https://www.nelincs.gov.uk/wp-content/uploads/2016/02/2010LandscapeCharacterAssessment.pdf>

Slika 8a. Prikaz krajobraznih područja(a) i krajobraznih tipova(b) izvor: <https://www.nelincs.gov.uk/wp-content/uploads/2016/02/2010LandscapeCharacterAssessment.pdf>

Osim samog kartografskog podatka vezano za LCA područja Englezi imaju online bazu podataka za svako krajobrazno područje, tj. *profil krajobraznog područja (National Character Area profile)*. Na slici 9. prikazano je sučelje online baze, a takva baza podataka smatra se atlasom krajobraznih područja jer sadrži generalna obilježja krajobraznih tipova, promjene

područja tijekom vremena te preporuke za intervencije u krajobrazu; stoga osim informativnog karaktera, također služi kao izravan alat za pomoć pri donošenju odluka o promjenama u krajobrazu.

Slika 10. Prikaz baze podataka profila krajobraznih područja u UK

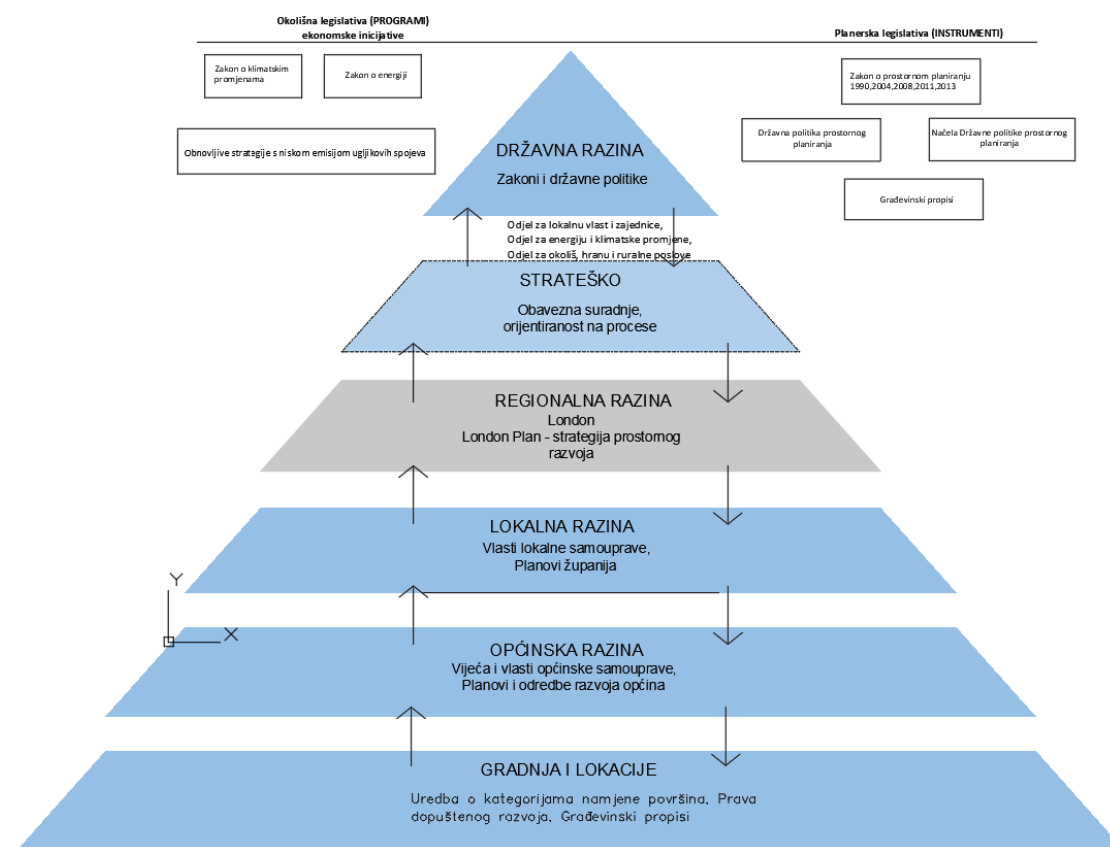
izvor: <https://www.nelincs.gov.uk/wp-content/uploads/2016/02/2010LandscapeCharacterAssessment.pdf>

Ovakav način kartiranja i registriranja prostora daje uvid u multidimenzionalnost krajobraza kao cjeline uzimajući u obzir ovisnost pojavnosti krajobraznih struktura i uvjeta u kojima krajobraz nastao. Takav pristup posebno je praktičan u slučaju kulturnih ruralnih krajobraza jer omogućuje pregledan prikaz uzročno-posljedične veze različitih slojeva i komponenti vrijednosti krajobraza. Također primjena istog alata na svim razinama (nacionalna – lokalna) stvara dopunu prostornim planovima kao specifičan informacijski *input* te olakšava

odlučivanje o promjenama u prostoru u skladu očuvanja krajobraznih vrijednosti i ostalim stručnjacima koji nisu krajobrazne struke.

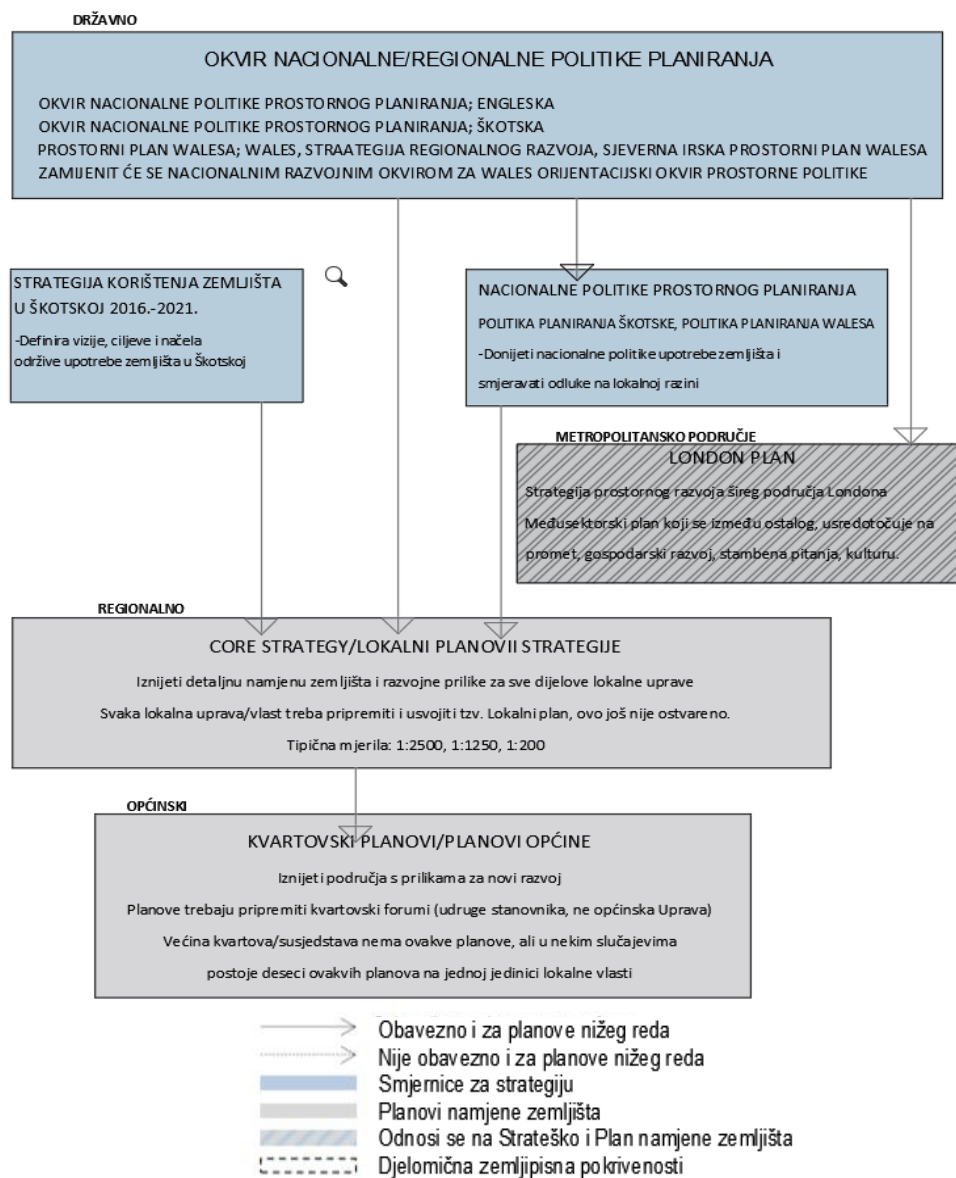
Proučavanjem Zakona, Politika i zakonodavnih tijela Ujedinjenog Kraljevstva (Politika energetskeg razvoja (2013.) i Politika prostornog razvoja (2014.) uočava se kako je *krajobrazno planiranje integrirano u model prostornog planiranja*. Na slici 10. prikazana je struktura legislative u Velikoj Britaniji. *Državna strategija* prostornog planiranja (National planning policy framework – NPPF (2019.)) krovna je strategija prostornog planiranja koju na nacionalnoj razini izrađuje Ministarstvo stanovanja, zajednica i lokalne samouprave (*Ministry of Housing, Communities and Local Government (MHCLG)*). Njome se određuju strateške smjernice planiranja, zaštite i upravljanja krajobrazom – npr. „šteta i štetni utjecaj nekog djelovanja u prostoru/krajobrazu mora biti sveden na minimum, a prirodne ljepote nacionalnih parkova, i ostalih značajnih i/ili zaštićenih područja (AonB) mora biti očuvane.“(National planning policy framework (NPPF), 2019.)

Na lokalnoj razini, koja se odnosi na grad i općinu, ključan i obavezan je *Općinski plan (Local Plan)*, tj. *Središnja razvojna strategija (Core strategy)* koje donose vlasti lokalne samouprave.

Slika 11. Prikaz međuodnosa i strukture prostornog planiranja u Velikoj Britaniji, Izvor: <https://www.oecd.org/regional/regional-policy/land-use-United-Kingdom.pdf>

Core strategy je razvojna strategija koja određuje smjernice razvoja područja za *budući period od 15 godina* te je *obavezni dio Plana*. *Strategija na lokalnoj razini definira konkretne lokacije koje će se razvijati ili revitalizirati* te *izrađuje i prostorni plan na lokalnoj razini*, a sadrži prostorne analize i planove upravljanja zaštićenim područjima.

Slika 12. Prikaz slijednosti prostorno planske dokumentacije Ujedinjenog Kraljevstva, izvor: http://www.special-eu.org/assets/uploads/UK-Current_Planning_System.jpg

Slika 11 prikazuje strukturu prostorno-planske dokumentacije. Sa prikazanog dijagrama vidljivo je kako državna razina upravljanja samo zacrtava usmjerenje razvoja, kolokvijalno zvanu Politiku. Države sastavnice Unije dalje dopunjavaju Politiku konkretnijim ciljevima vezanim za svoja područja (Škotska, Wales). Na regionalnoj razini određuju se potencijalna razvojna područja te izrađuju generalni planovi namjene zemljišta. Oni se na lokalnoj razini razrađuju u Detaljne planove namjene i korištenja zemljišta.

Kako je krajobrazno planiranje integrirano u model prostornog planiranja, sličnu strukturu slijede i krajobrazni planovi. Na nacionalnoj i regionalnoj razini to se odnosi na LCA metodologiju kao input u procesu izrade prostornih planova i planova namjene zemljišta, a na lokalnoj razini krajobrazni planovi bivaju ugrađeni u prostorne planove općina.

U kontekstu ruralnog krajobraza pri planiranju i upravljanju istim mogu se izrađivati elaborati, tzv. **Elaborati o oblikovanju sela (Village Design Statement)**. Takvi elaborati **specifični su za lokalnu razinu upravljanja**. Baziraju se na karakteru krajobraza lokaliteta za koji se izrađuju te **propisuju smjernice razvoja i dizajna** kako bi se specifičnost područja maksimalno očuvala, a prostor razvijao (The Heritage Council, 2012.).

Pravilnicima je propisana:

- Visina građevina
- Oblik i materijali
- Udio izgrađenog/neizgrađenog prostora
- Planovi vegetacije i sadnje
- Zaštita značajnih objekata i njihova okruženja (buffer zona)
- Zaštita postojećih stabala
- Revitalizacija staništa
- Optimizacija i očuvanje vizura i akcenata u prostoru.

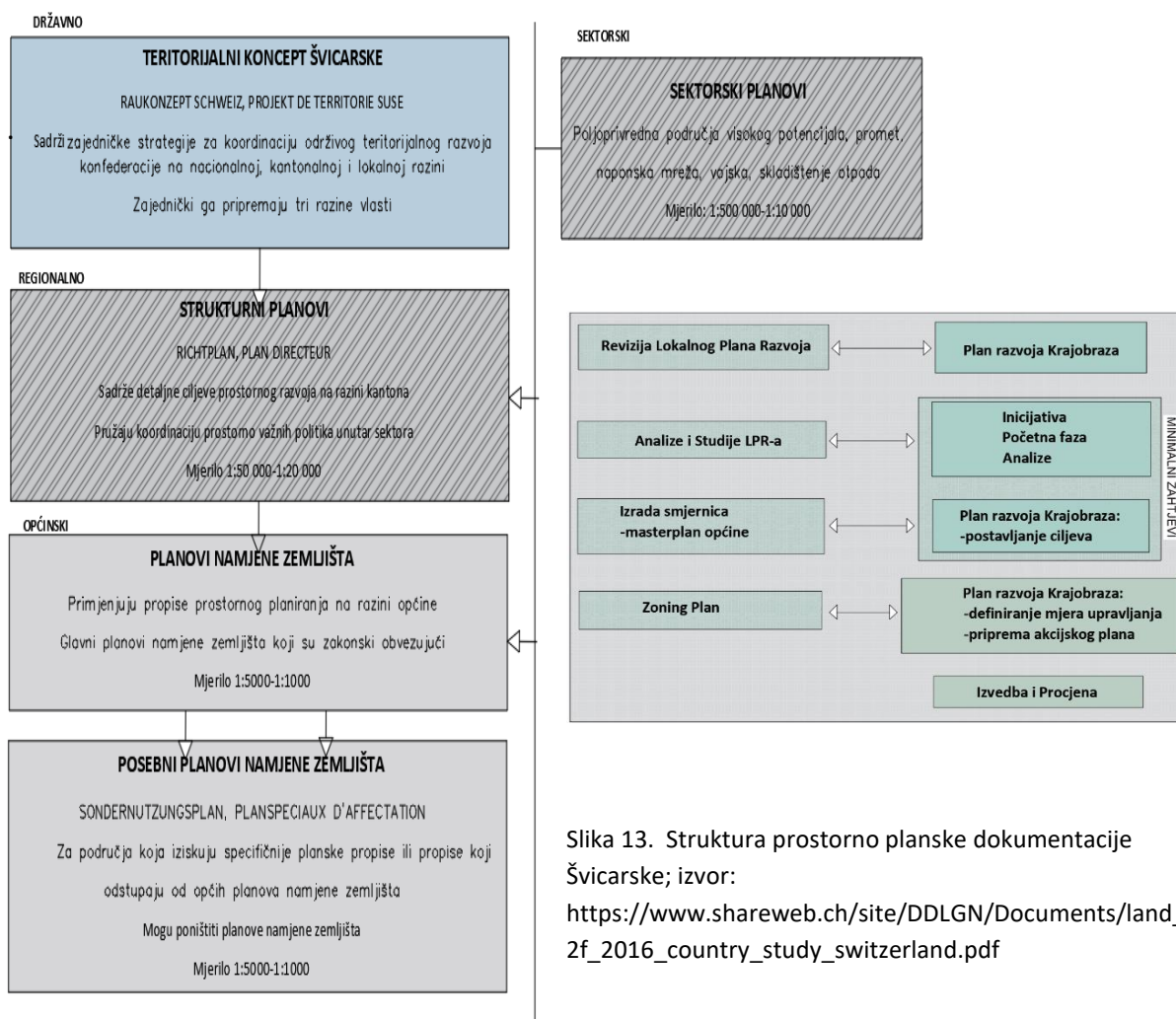
Ovakvi elaborati iznimno su dobar su primjer alata upravljanja jer omogućuju fleksibilnost prilagođavanja mjera konkretnom području, a samo upravljanje i u primjeru Velike Britanije spušteno je na lokalnu razinu.

5.3 Republika Švicarska

Kako su Sala i sur. (2014.) saželi, Švicarska je svoju krajobraznu raznolikost rano počela percipirati kao ključni faktor identiteta države te zaštitu iste uvrstila ju u Ustav 1962.

Krajobrazne politike provode se zakonima (**Zakon o zaštiti prirode i kulturnog nasljeđa** i **Zakon o zaštiti okoliša**) i aktima na nacionalnoj (federalnoj), ali i na regionalnoj (kantonalnoj) razini, uzimajući u obzir više dionika u prostoru (sektora) među kojima su najvažniji za istaknuti sektor prostornog planiranja, šumarstva te poljoprivrede. Stoga su relevantni zakoni: **1966. Federalni zakon o zaštiti prirode i kulturnog nasljeđa** (1966. *Federal Act on the protection of nature and cultural heritage*), **1979. Federalno zakon o prostornom planiranju** (*Federal act on Spatial Planning (Loi fédérale sur l'aménagement territorial, (LAT))*), **Zakon o šumarstvu** (*Forest Act (2017.)*) kao i **Zakon o poljoprivredi** (*Agriculture Act, (2019.)*) te su isti bili proučavani. U posljednjem, na važnosti su dobili poljoprivrednici kao veći i važniji „dionici“ (interesna skupina) u prostoru, pošto je 37% teritorija Švicarske poljoprivredno područje. Tako je revidirana *Strategija razvoja poljoprivrede (2017.)* osigurala davanja kojima se financira održavanje i poboljšanje kvaliteta ruralnog krajobraza. Također Strategija razvoja poljoprivrede balansira zahtjeve razvoja i zaštite agrikulturnih krajobraza.

Krajobrazno planiranje i ovdje je integrirano s prostornim planiranjem (Slika 12) gdje nacionalna razina upravljanja određuje ciljeve i smjernice za razvoj te koordinira regionalne razine; a na regionalnoj (kantonalnoj) razini donose se odluke za konkretan prostor odnosno implementacije krajobraznih politika.

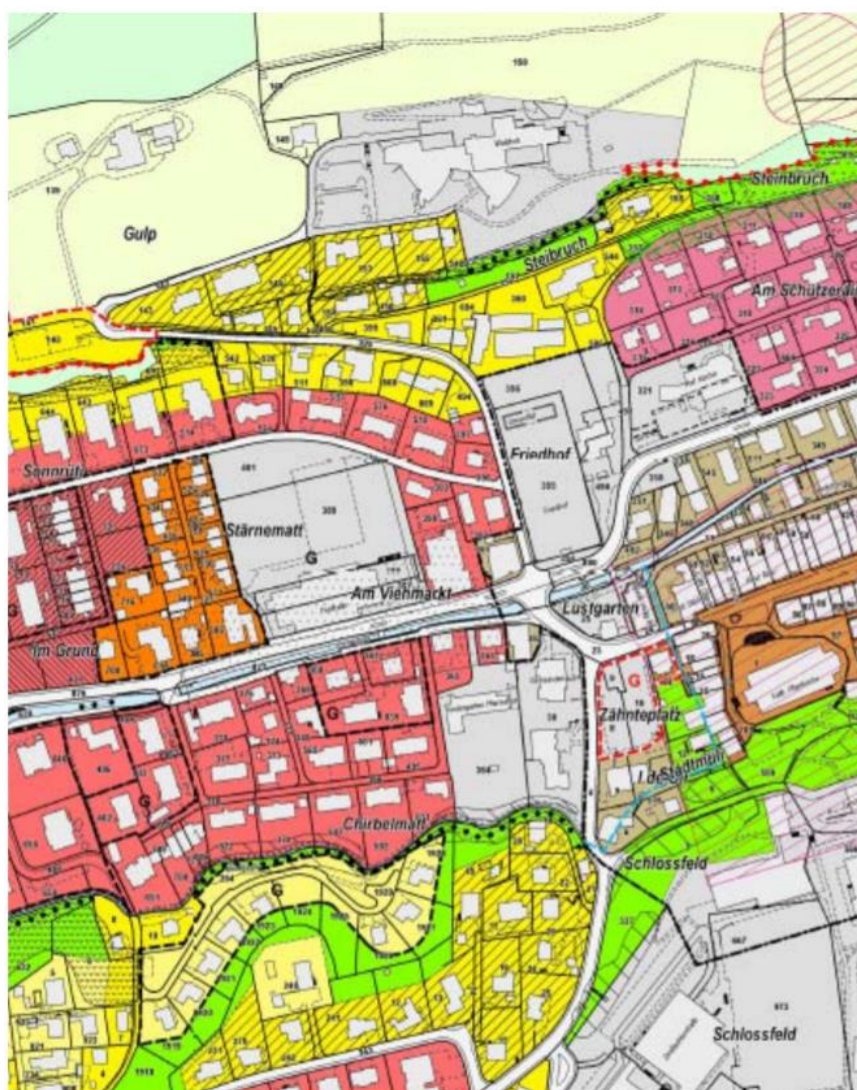
Slika 13. Struktura prostorno planske dokumentacije

Švicarske; izvor:

https://www.shareweb.ch/site/DDLGN/Documents/land_f2f_2016_country_study_switzerland.pdf

Prema Moser i sur. (2016.) možda najizravniji utjecaj na zaštitu i upravljanje krajobrazom, tj. implementaciju krajobraznih politika u Švicarskoj imaju **strukturalni plan (Richtplane)** i **plan namjene zemljišta (Nutzungsplane)** kao **planerski alati regionalne i općinske razine**.

- Strukturalni plan – utvrđuje vizije razvoja, akcijski plan i definiranje financijskih sredstava (slika12)
- Plan namjene zemljišta – utvrđuje zone namjene građevinskog i negrađevinskog zemljište (Slika13.);

1. Zone izgradnje

- Stara jezgra
- Okolna zona stare jezgre
- Stambena zona 1 kat
- Stambena zona 2 kata
- Stambena zona 3 kata
- Stambena zona Aldermatte
- Stambena zona 3 kata - C
- Stambena zona 3 kata - A
- Stambena zona 3 kata - B ZA
- Stambena zona 3 kata - B ZB
- Stambena zona 3 kata - B ZC
- Zona posebne gradnje Sonnat
- Zona posebne gradnje Željeznička postaja
- Zona mješovite gradnje 3 kata
- Zona mješovite gradnje
- Poslovna zona
- Poslovna zona IV
- Ruralna zona
- Javna površina
- Površina za sport
- Zelene zone

2. Ne-građevinske zone

- Agrikulturalna zona
- Ostale površine A
- Ostale površine B
- Ostale površine C
- Zone opasnosti:
- Poplava - srednji rizik
- Odron zemlje - srednji rizik
- Klizišta - srednji rizik
- nizak rizik
- "Open space" zona
- "Open space" zona preklopa

3. Zone zaštite

- Agrikulturalne zone preklopa
- Arheološke zone preklopa
- Zona zaštite krajobraza
- Zona zaštite prirode
- Zona zaštite prirode/prekolop šuma

Slika 14. Plan namjene površina općine Willisau, izvor:

https://www.shareweb.ch/site/DDLGN/Documents/land_f2f_2016_country_study_switzerland.pdf

Ne-građevinsko zemljište dijeli se na **agrikulturne zone i zone zaštite**. **Zona zaštite** (Slika 14) tako predstavlja ključan **alat zaštite i upravljanja značajnim krajobrazom**. Ona se osim značajnih prirodnih područja odnosi i na krajobraze koji imaju povijesnu i kulturnu vrijednost pa tako i ruralne krajobraze te za iste može zacrtati smjernice upravljanja.

Slika 15. Shematski prikaz područja u Zoni zaštite, izvor:

https://www.shareweb.ch/site/DDLGN/Documents/land_f2f_2016_country_study_switzerland.pdf

U vidu zaštite krajobraza i njegovog karaktera dopuna zonu, tj. planu namjene površina, je **katastar**. U švicarskom katastru (zemljišnoj knjizi) za svaku su česticu izlistana i ograničenja u korištenju vezana uz zaštitu prirodne, krajobrazne i kulturne baštine što uvelike ubrzava proces donošenja odluka upravljanjem nekog područja. Kao primjer dobre prakse zaštite i upravljanja krajobrazom važno je napomenuti kako Švicarska ima definiranu **Agrikulturnu politiku** (2018.). Kao i u prethodnim primjerima Republike Njemačke i Velike Britanije i ovdje je komasacija zemljišta jedna od mjera kojom se osigurava isplativost i kontinuitet aktivnosti poljoprivrednih površina. Također je zanimljiva mjera regulacije poreza i poreznih olakšica. Tako na primjer ako poljoprivredno zemljište prestane biti aktivno u proizvodnom smislu, vlasnik plaća veći porez (Agrikulturna politika Republike Švicarske, 2018).

6. Prijedlog koncepta revitalizacije i reaktivacije poljoprivredne djelatnosti unutar prostora Starogradskog polja

Kako je krajobraz Polja uvršten na UNESCO-vu Listu svjetske baštine uz izradu **konzervatorskog elaborata** obavezna je izrada **plana upravljanja područjem**. Cilj plana upravljanja je propisati mjere kojima će se zaštititi, obnoviti i unaprijediti krajobraz i strukture Polja. Projekt revitalizacije i reaktivacije poljoprivrede omogućio bi revitalizaciju cijelog područja pa će se u nadolazećim poglavljima razraditi hipotetska struktura takvog interdisciplinarnog projekta te potrebna dokumentacija.

U ovom poglavlju prikazat će se mogućnosti postizanja ciljeva zaštite i upravljanja ruralnim krajobrazom implementacijom novih saznanja i metodologije zaštite i upravljanja kulturnim ruralnim krajobrazima. Na osnovi proučene građe u dosadašnjim poglavljima može se istaknuti nekoliko uvriježenih primjera alata i instrumenata koji omogućavaju upravljanje razvojnim i zaštitnim aspektom krajobraza, a primjenjivi su i na nacionalnom i na lokalnom mjerilu.

1) Na državnoj i regionalnoj razini to su:

- Strategija očuvanja i razvoja krajobraza,
- Resor ili agencija za koordinaciju pitanja vezana za krajobraz,
- Krajobrazni atlas regionalne i županijske razine,
- Planovi upravljanja kulturnim krajobraznim,
- Planovi komasacije poljoprivrednog zemljišta.

2) Na lokalnim razinama to su:

- Krajobrazni atlas regionalne i županijske razine,
- Projekti revitalizacije krajobraza (Krajobrazne studije i Krajobrazni planovi),
- Detaljni plan uređenja (sadrži planove uređenja poljoprivrednih parcela),
- Poticajne mjere poljoprivrednicima.

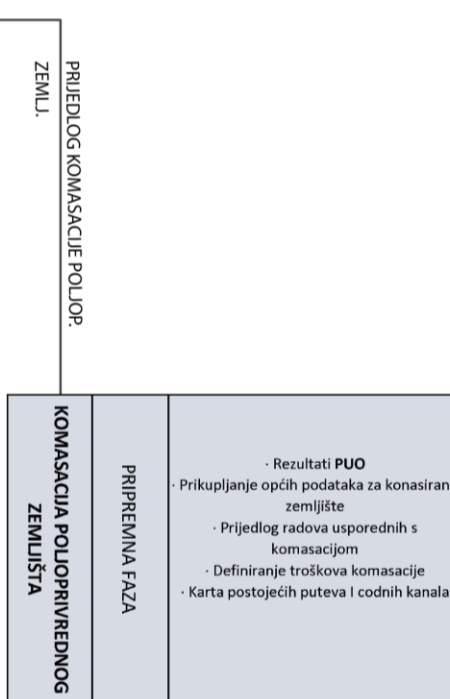
S obzirom na navedenu problematiku prostora jedna od mjera kojom bi se unaprijedilo krajobraz Polja zasigurno je revitalizacija poljoprivredne djelatnosti. Za realizaciju ovakvog projekta nužna je suradnja stručnjaka različitih profesija, ali i neki **planerski alati** koji nisu institucionalizirali u metodologiji planiranja i upravljanja prostorom Republike Hrvatske, a pokazali su se korisnima u Europskim primjerima. Jedan od takvih alata je **krajobrazni plan**. Krajobrazni plan je u slučaju ovakvog projekta ujedno set smjernica za upravljanje, ali i oblikovno idejno rješenje na više razina detaljnosti. Treba biti **utemeljen na osnovu krajobrazne studije** koja pomoću multi varijabilnih input analiza te konceptualizacije djelatnosti dolazi do optimalnog modela upravljanja prostorom.

Važno je napomenuti kako se **krajobrazni plan (i krajobrazna studija)** kao alat može koristiti u planiranju jedne ili svih djelatnosti u prostoru, a u kontekstu ovog rada promatra se kao **alat krajobraznog planiranja u svrhu reorganizacije poljoprivrede** te inputi trebaju biti relevantni

za tu djelatnost. Takav projekt treba sadržavati **krajobraznu studiju** u procesu koje se inventarizira i valorizira trenutno stanje čimbenika kulturnog krajolika Polja te sastavnica bitnih za djelatnost poljoprivrede. Čimbenici bitni za djelatnost definiraju se u fazi **konceptualizacije djelatnosti**. **Faza analize krajobraza**, izdvojene čimbenike iz prethodne faze analizira s obzirom na korelaciju sa samom djelatnosti. Analize daju smjernice za daljnje korake projekta te u konačnici bivaju sumirane u **zbir prostornih podataka koji prikazuju područja privlačna, tj. pogodna za djelatnost** intenzivne poljoprivrede. **Vrednovanjem čimbenika** iz koraka analize **dobiva se kumulativni model osjetljivosti krajobraza koji u kombinaciji s modelom privlačnosti daje optimalne lokacije djelatnosti**. Jedna od smjernica proizašla iz analize je potreba za okrupnjavanjem poljoprivrednih parcela, odnosno komasacijom poljoprivrednog zemljišta. Tom potrebom započinje **paralelan projekt komasacije** (kao 3. faza) koji uzima u obzir prijedloge i rješenja proizašla iz krajobrazne studije te ih ugrađuje u svoj konačni plan (**Idejno rješenje nove organizacije putnih i kanalskih mreža te parcelacije poljoprivrednog zemljišta**). Finalno **plan komasacije** (Idejno rješenje i smjernice oblikovanja i upravljanja) **biva ugrađen u prostorni plan**. Na taj način postojeća planerska struktura biva oplemenjena krajobraznim planom te planom komasacije te tako omogućava sistematično rješenje kompleksnog prostornog problema.

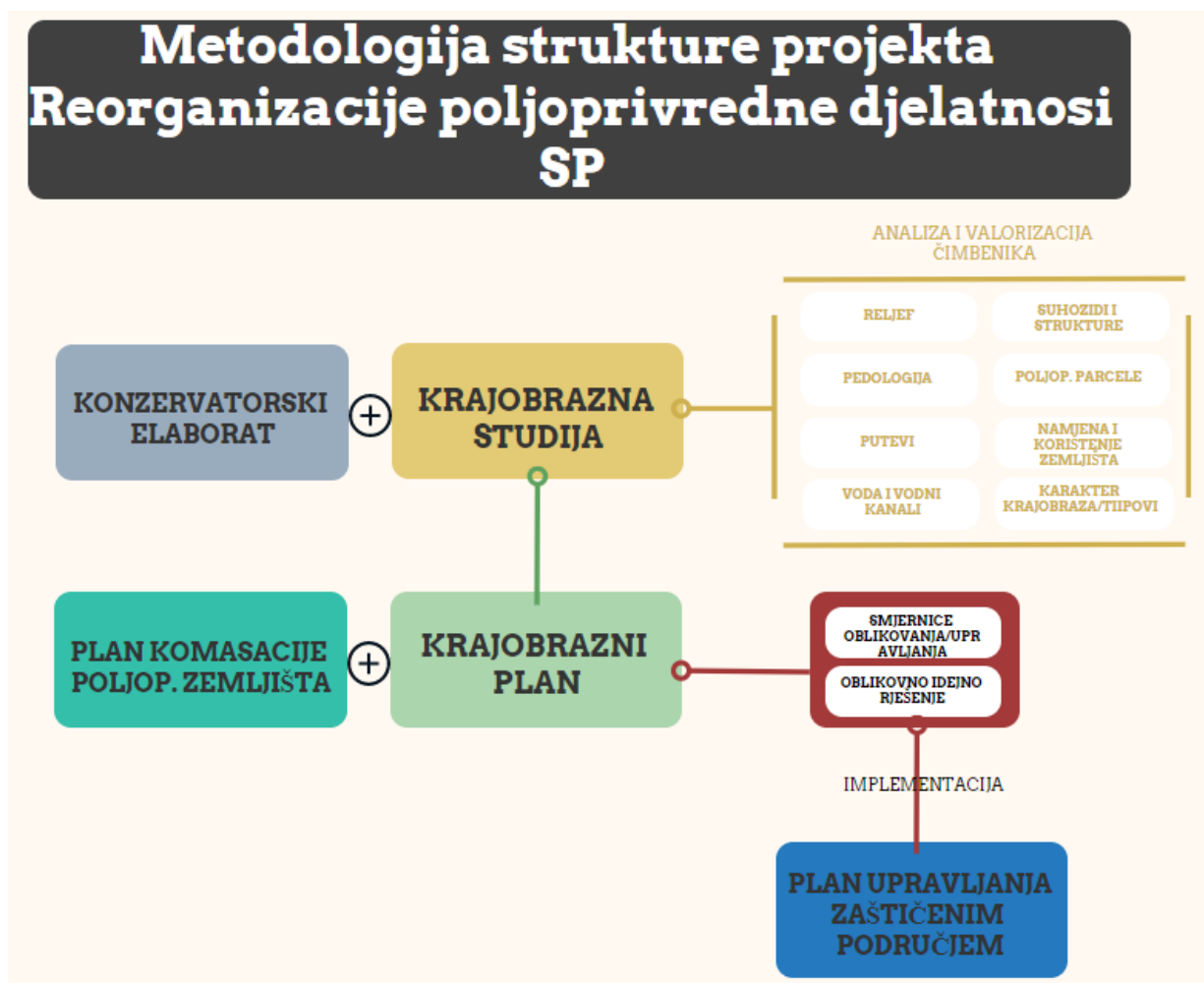
Tablica 3 stoga opisuje slijed i strukturu projekta reorganizacije djelatnosti poljoprivrede u Starogradskeg polju te detaljnije razrađuje strukturu i slijednost sadržaja pojedine faze.

FAZE		NAZIV	SADRŽAJ	ZAKLJUČCI / SPOZNAJE
KRAJOBRAZNA STUDIJA	1) KONCEPTUALIZACIJA DJELATNOSTI	DJELATNOST INTENZIVNE POLJOPRIVREDE · Potrebni i poželjni čimbenici za djelatnost int. poljop	Popis važnih čimbenika za int polj.: · VEĆE PRAVILNE PARCELE · NAGIB TERENA 1-10% · ODRŽAVANA PROMETNA INFRASTRUKTURA · ODRŽAVANA INFRASTRUKTURA VODNIH KANALA · NEPRISUTNOST IZVORNIH ANTIČKIH STRUKTURA	POTREBNE DETALJNE ANALIZE DEFINIRANIH ČIMBENIKA S OBIROM NA DJELATNOST POLJOPRIVREDE
	2) ANALIZA KRAJOBRAZA	RELJEF I SASTAV TLA · Analiza nagiba · Analiza osunčanosti, · Analiza sastava i vrste tla	·Karta nagiba ·Karta vrste tala ·Karta osunčanosti	PODRUČJA POŽELJNIH SVOJSTAVA RELJEFA I TLA ZA INTENZIVNU POLJOPRIVREDEU
		VODNI TOKOVI I KANALI · Analiza vodnih tokova te stanja vodnih kanala	·Karta tokova vode i vodnih kanala	SMJERNICE ZA POTREBNU OBNOVU POSTOJEĆIH TE IZGRADNJU NOVIH VODNIH KANALA
		PROMETNICE I PUTEVI · Analiza prometnih pravca i puteva	·Karta prometnih puteva (Antički pravci i recentne prometnice)	SMJERNICE ZA POTREBNU OBNOVU POSTOJEĆIH TE STVARANJE NOVIH PRISTUPNIH PUTEVA
		VAŽNI LOKALITET I OBJEKTI KULTURNO POVIJESNE BAŠTINE · Analiza arheoloških i etnoloških lokaliteta i objekata recentne gradnje · Analiza suhozidnih struktura (zidovi, terase, međe)	·Karta arheoloških i etnoloških lokaliteta s buffer zonama ·Karta i Ktalog suhozida	SMJERNICE ZAŠTITE I UPRAVLJANJA STRUKTURAMA U KRAJOBRAZU
		KORIŠTENJE ZEMLJIŠTA · Analiza površinskog pokrova i korištenja zemljišta	·Karta korištenja parcela ·Karta aktivnih i neaktivnih poljoprivrednih površina	PRIJEDLOG REAKTIVACIJE ZAPUŠTENIH POLOPRIVREDNIH POVRŠINA
		VELIČINA I OBLIK POLJOP. PARCELA (katastar)	·Karta postojeće parcelacije zemljišta	POTREBA ZA OKUPNJAVANJEM POLJOPRIVRENOG ZEMLJIŠTA USLJED NEEKONOMIČNOSTI VELIČINE I OBLIKA POSTOJEĆIH PARCELA
		KARAKTERA KRAJOBRAZA · Analiza krajobraznih tipova i krajobraznih uzoraka	·Karta krajobraznih područja ·Karta krajobraznih tipova ·Atlas krajobraznih tipova	TIPOLOGIJA KRAJOBRAZA
		VIZUALNO-ESTETSKA OBIJEŽJA	·Karta vizualnih cjelina, koridora, rubova, vizura, te vizualno privlačnih i neprivlačnih akcenta i zona	SMJERNICE ZA POZICIONIRANJE DJELATNOSTI
		ZAKONSKE REGULATIVE ZAŠTITE I SMJERNICE UPRAVLJANJA KRAJOBRAZOM SP	·Karta zona zaštite i zakonskih regulativa krajobraza Starogradskog polja	PROCES VREDNOVANJA OSJETLJIVOSTI KRAJOBRAZA USKLADITI S REŽIMIMA UPRAVLJANJA (ukoliko se radi o zaštićenom području)
3) VREDNOVANJE KRAJOBRAZA	3.1) PRIVLAČNOST Kumulativna analiza: 1)Konceptualizacija adjelatnosti + 2)Analiza krajobraza	KARTA MODELA PRIVLAČNOSTI ZA DJELATNOST INTENZIVNE POLJOPRIVREDE		
	3.2) OSJETLJIVOST ·Karta modela vrijednosti s vizualnog aspekta ·Karta modela vrijednosti s kulturno-povijesnog aspekta ·Karta modela vrijednosti s prirodnog aspekta	·KARTA KUMULATIVNOG MODELA OSJETLJIVOSTI + ·KARTA TRŽIŠNE VRIJEDNOSTI POLJOPRIVRENOG ZEMLJIŠTA	·KARTA NAJMANJE OSJETLJIVIH PODRUČJA = ·NAJPOGODNIJIH ZA INTENZIVNU POLJOPRIVREDEU	
PLAN	4) KRAJOBRAZNI PLAN · Idejno rješenje više razine · Idejno rješenje niže razine i smjernica oblikovanja	·Prijedlog zioninga nove organizacije putne i kanalske mreže te parcelacije zemljišta ·Prijedlog koncepta oblikovanja tipske parcele intenzivnog uzgoja	·Smjernice i podloga za idejno rješenje komasacije zemljišta ·Oblikovni koncept i smjernice oblikovanja pojedinačne parcele	
	5) PLAN KOMASACIJE ZEMLJIŠTA	· Idejno rješenje nove organizacijeputne i kanalske mreže te parcelacije zemljišta · Idejno rješenje konsolidacije zemljišta	·Finalno rješenje izrađeno na temelju prijedloga krajobraznog plana	
	6) PROSTORNI PLAN	<< plan komasacije biva prihvaćen i ugrađen u prostorni plan >>		

Tablica 3. Struktura Projekta reorganizacije poljoprivredne djelatnosti Starogradskog polja, izradio autor

Krajobrazna studija i krajobrazni plan mogu biti dio bilo kojeg plana kao sastavnica, a ključno ih je integrirati u planove upravljanja kulturnim krajobrazima i/ili u konzervatorske studije. U metodologiji zaštite i planiranja, na primjeru zaštićenog krajolika Starogradskog polja, ti alati uklopljeni su kako slijedi (Slika 15.):

Slika 16. Struktura projekta reorganizacije poljoprivrednog zemljišta Starogradskog polja, izradio autor

7. Zaključak

Starogradsko polje vrijedan je zaštićeni kulturni krajobraz, a u ovom radu promatran je na cjelovit način s naglaskom na ruralnu komponentu kao vitalan dio identiteta. Rad je kao glavnu potrebu krajobraza Starogradskog polja na postavio revitalizaciju poljoprivrednog krajobraza. S rečenim na umu, polazište rada predstavlja nedostatak strukturiranosti planerskih i projektantskih alata za takav projekt.

Istraživanjem je potvrđeno kako u Republici Hrvatskoj ne postoji konkretan zakon niti politika koja se na cjelovit način bavi pitanjima krajobraza. Ona su na općenitoj razini selektivno adresirana kroz više resora (Priroda, Kultura, Okoliš, Poljoprivreda). Također izostaje svijest o krajobrazu kao cjelovitom pojmu koji uz vizualnu komponentu poljoprivrednog područja

podrazumijeva funkcionalnu, društvenu te povijesnu i kulturnu. Kulturni ruralni krajobraz zato većinom potpadne pod zaštitu čija je provedba restriktivna te na taj način ostavlja malo prostora potrebnim promjenama u ruralnim krajobrazima. U kontekstu rečenoga potvrđeno je kako zaštićeni prostor treba novi model upravljanja kako bi se reaktivirala poljoprivredna djelatnost te time očuvao karakter prostora te krajobrazne vrijednosti i poboljšali uvjeti za život i rad tamošnjeg stanovništva.

Radom su istraženi i inozemni modeli upravljanja, zaštite i planiranja kulturnim i ruralnim krajobrazima i krajobrazom općenito (Republika Njemačka, Ujedinjeno Kraljevstvo – Velika Britanija te Republika Švicarska). U primjerima europskih država uočen je trend posvećenosti krajobrazu u cjelovitom opsegu – što se ponajviše očituje u bliskijoj suradnji sektora referentnih za krajobraz (Priroda, Okoliš, Kultura, Poljoprivreda, Prostorno planiranje). Također je u velikoj mjeri zastupljeno detaljno kartiranje krajobraza i njegovog karaktera što čini iznimno praktičnu dopunu prostorno planskoj dokumentaciji. Velik dio odluka u planiranju i upravljanju krajobrazom spušten je na regionalnu i lokalnu razinu omogućujući veći utjecaj lokalnog stanovništva u procesu donošenja odluka o promjenama u vlastitom prostoru.

Na temelju sinteze proučenih dobrih krajobraznih praksi, metoda i alata planiranja i upravljanja izrađen je prijedlog strukture Projekta reorganizacije poljoprivredne djelatnosti Starogradskog polja kojim bi se u konačnici revitaliziralo cijelo područje Polja. Predložena je sistemska metodologija te dokumentacija koju bi takav projekt trebao sadržavati (Poglavlje 7, Tablica 3). Takav prijedlog može poslužiti kao smjernica za nužnu daljnju nadogradnju modela upravljanja ruralnim kulturnim krajobrazima u Hrvatskoj.

Na primjeru prijedloga strukture interdisciplinarnog Projekta reorganizacije poljoprivredne djelatnosti Starogradskog polja **krajobrazni plan** zajedno sa **studijom krajobraza** pokazao se iznimno zahvalnim **alatom planiranja i upravljanja** zaštićenim ruralnim krajobrazima i krajobrazom općenito. Pomoću tih alata analitičkim pristupom povezane su sve dimenzije krajobraza te sve razine upravljanja (lokalna-regionalna). Na taj je način prikazana i potvrđena mogućnost rješavanja kompleksnih prostornih problema u RH primjenjujući „krajobrazno mjerilo“. Takav pristup omogućili su **alat krajobrazne studije i krajobraznog plana** koji mogu doprinijeti cjelovitosti i kvaliteti bilo kojeg prostornog plana. Može se reći da su to **fleksibilni alati prilagodljiv svakom tipu i mjerilu krajobraza, ali i svakoj djelatnosti** te stoga trebaju biti neizostavan dio svakog planskog djelovanja u krajobrazu.

Ovi alati imaju mogućnost istovremeno adresirati i mnogo više inputa – jedan od bitnih za ovakav projekt (a da nije obrađen u ovom radu) je svakako analiza uzgojnih kultura i uzgojnih potencijala Polja. Na osnovu takve analize moguće je ispitati mogućnosti te isplativost uzgoja kultura koje se trenutno ne nalaze u prostoru Polja u značajnijem broju, a potentne su u gospodarskom smislu. U tom kontekstu korisno je i analizirati morfologiju područja pomoću DMR-a te na taj način preciznije definirati oblikovne prostorne smjernice kao i preporuke i ograničenja za upravljanje i oblikovanje struktura unutar Polja kao i uzgojnih kultura. Uzimajući u obzir što više inputa o prostoru dobiva se potpunija i kvalitetnija slika o problemu, ali i kvalitetnije rješenje istoga. Po uzoru na izrađenu tipologiju krajobraza Polja od velike

koristi za ovakve intervencije u ruralnim krajobrazima korisna bi bila i izrada tipologije poljoprivrednih površina koja bi popisala i odredila tipove i uzorke karakterističnih poljoprivrednih parcela i njihova oblikovanja. Osim navedenih instrumenata struke također je bitno adresirati korisnost sudjelovanja lokalnog stanovništva u procesima izrade i implementiranja ovakvih projekata. Moguća je organizacija javnih tribina, radionica ili tura Poljem te na taj način uključiti korisnika prostora u njegovo oblikovanje, ali i podizati svijest o gospodarskim potencijalima takvih prostora te u konačnici važnosti brige za prostor u kojem živimo i djelujemo. Još jedan problem kojeg se ovaj rad dotaknuo, ali je zbog svoje kompleksnosti i opsega ostao nedovoljno istražen te otvoren za diskusiju je resorna nadležnost krajobraza. Postojeća nadležnost podijeljena između više resora svakako ima mjesta osnaživanju i povećanju povezanosti na temu krajobraza. Dobar korak prema tome cilju, uz institucionalizaciju navedenih alata, svakako bi bila izrada dugo najavljivane Krajobrazne osnove Republike Hrvatske te izrada zajedničke Strategije upravljanja krajobrazom, kao i mogućnost objedinjavanja krajobrazne problematike pod krovom zajedničke Agencije koja bi se u cjelovitom smislu bavila krajobrazom svih mjerila i oblika – od onih „svakodnevnih“ do iznimnih i zaštićenih.

8. Literatura i izvori

1. Andlar, G., (2017). Ruralni krajobrazi - definicije i polazišta. - interna skripta
2. Andlar, G., Aničić, B., Hrdalo, I., Pereković, P. Rechner Dika, I., (2011). Kulturni krajobraz i legislativa - stanje u Hrvatskoj, Društvena istraživanja, 813-835, Agronomski fakultet, Zagreb. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/276217609_KULTURNI_KRAJOBRAZ_I_LEGISLATIVA_-_STANJE_U_HRVATSKOJ - [pristup 10.09.2019.]
3. Andlar, G., Šrajer, F., Popović, S., Frangeš, G., (2015). Studija: konzervatorska Podloga kulturnog krajolika Starogradsko Polje, Knjiga II - Arheološka Baština, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zavod za ukrasno bilje, krajobraznu arhitekturu i vrtnu umjetnost, 4 GRADA DRAGODID, Zagreb-Stari Grad. Dostupno na: http://www.starogradsko-polje.com/wp-content/uploads/2018/08/KNJIGA-II.-Arheologija_final-kor2018.pdf [pristup 10.09.2019.]
4. Andlar, G., Šrajer, F., Popović, S., Frangeš, G., (2015). Studija: konzervatorska Podloga kulturnog krajolika Starogradsko Polje, Knjiga V - Arheološka Baština, Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zavod za ukrasno bilje, krajobraznu arhitekturu i vrtnu umjetnost, 4 GRADA DRAGODID, Zagreb-Stari Grad. Dostupno na: http://www.starogradsko-polje.com/wp-content/uploads/2018/08/KNJIGA-V.-Krajobraz_final-kor2018.pdf [pristup 10.09.2019.]
5. Bilušić-Dumbović, B., (2015). Krajolik kao kulturno naslijeđe - Metode prepoznavanja, vrednovanja i zaštite kulturnih krajolika Hrvatske, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Zagreb. Dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/userdocsimages/NAJNOVIJE%20NOVOSTI/DEB%202015/KRAJOLICI.pdf> - [pristup 05.09.2019.]
6. Bretcha, G., Puigbert, L., Sala, P., (2014). Landscape Planning at a Local Level in Europe - The cases of Germany, France, the Netherlands, the United Kingdom, Switzerland and the Walloon Region in Belgium, Novoprint, Andorra. Dostupno na: http://www.catpaisatge.net/fitxers/publicacions/planificacio/landscape_planning.pdf - [pristup 10.09.2019.]
7. Council of Europe, (2019). European Landscape Convention and reference documents. Cultural Heritage, Landscape and Spatial Planning Division Directorate of Culture and Cultural and Natural Heritage, Strasbourg Cedex, France. Dostupno na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802f80c6> - [pristup: 13.09.2019.]
8. Dudley, N. (Editor), (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management - Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 21, Gland, Switzerland. Dostupno na: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-021.pdf> - [pristup: 12.09.2019.]

9. Europski parlament, (2019). Drugi stup ZPP-a: politika ruralnog razvoja Kratki vodič o Europskoj uniji – 2020. (Dostupno na: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/110/drugi-stup-zpp-a-politika-ruralnog-razvoja> - pristup 17.08.2019.]
10. Evans D., Halada L., Petersen J. i Romão C., (2011). Which Habitats of European Importance Depend on Agricultural Practices?, Biodiversity and Conservation 20(11):2365-2378, Springer Science+Business Media. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/225642178_Which_Habitats_of_European_Importance_Depend_on_Agricultural_Practices - [pristup 04.08.2019.]
11. Fairclough, G., Ingrid. S., Sarlöv H., Carys, (2018). Multi-method Approaches to Cultural Landscape Assessment in Croatia, Routledge Handbook of Landscape Character Assessment, Routledge, London. Dostupno na: https://www.academia.edu/36778716/Multi-method_Approaches_to_Cultural_Landscape_Assessment_in_Croatia_in_Routledge_Handbook_of_Landscape_Character_Assessment_ed.s_Fairclough_Graham_Sarl%3%B6v_Herlin_Ingrid_Swanwick_Carys - [pristup 10.09.2019.]
12. FAO (2003). Land Tenure Studies, The design of land consolidation pilot projects in Central and Eastern Europe. FAO of the United Nations, Rome. Dostupno na: <http://www.fao.org/3/a-Y4954E.pdf?fbclid=IwAR3o0a8A7T8yPTgYhviYAYEOTkiMbUaskeFTQfqogR2iDljGERkHdL66vb0> [pristup 15.09.2019.]
13. Galler, C., Haaren, C. i Ott, S., (2008). Landscape planning - The basis of sustainable landscape development, Bundesamt für Naturschutz, Federal Agency for Nature Conservation, Leipzig. Dostupno na: https://www.bfn.de/fileadmin/MDB/documents/themen/landschaftsplanung/landscape_planning_basis.pdf?fbclid=IwAR1Y0AUqZ2RSZc5f07vhCQTov3yppIHcP_COTWf07UMt2hnApFRXtzZ-XDI – [pristup 12.09.2019.]
14. Hrvatska agencija za okoliš i prirodu, (2017). Održivo korištenje prirodnih dobara i ekološka mreža: Upravljanje područjima ekološke mreže Natura 2000. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zagreb. Dostupno na: http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza/upravljanje?fbclid=IwAR07Sv-hI2jNrgUyAl6za7JbvLtVq7Yaf8_9i6ACPTKyvA-4bOd1Pnt0g2o - pristup 13.09.2019. [pristup: 04.08.2019.]
15. Hrvatski jezični portal, (2006). Dostupno na: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=main> [pristup 03.08.2019.]
16. Hrvatski sabor, (2002). Zakon o potvrđivanju Konvencije o europskim krajobrazima, Narodne Novine 12/2002., Zagreb, Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2002_10_12_144.html?fbclid=IwAR2II2hKsHbYgiaKnsRlInkyHxJXX8xFNOVZwA2wQmrCXdpjDRfk4CowG_bg – [pristup 10.09.2019.]

17. Hrvatski sabor, (2015). Zakon o komasaciji poljoprivrednog zemljišta, Narodne Novine 54/15, 2015., Zagreb. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/781/Zakon-o-komasaciji-poljoprivrednog-zemlji%C5%A1ta> – [pristup 02.08.2019.]
18. Hrvatski sabor, (2015). Zakon o poljoprivredi, Narodne Novine 30/2015. Zakon.hr, pročišćeni tekstovi zakona, 2019., Zagreb. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_30_612.html – [pristup 03.08.2019.]
19. Hrvatski sabor, (2017). Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, Narodne Novine 106/2017., Zagreb. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_10_106_2423.html?fbclid=IwAR3eDG-i3oHW27KMQLmDSwzAMILM0Zv9nEjT2nEUZ2MKpDVCOsO5bfORG5E – [pristup 13.09.2019.]
20. Hrvatski sabor, (2018). Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti okoliša, Narodne Novine 118/2018., Zagreb. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_12_118_2345.html - pristup 02.08.2019.
21. Hrvatski sabor, (2018). Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, pročišćeni tekst zakona, NN, 90/18. Zakon.hr, pročišćeni tekstovi zakona, 2019. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-za%C5%A1titi-i-o%C4%8Duvanju-kulturnih-dobara> – [pristup 02.08.2019.]
22. Hrvatski sabor, (2018). Zakon o zaštiti okoliša, pročišćeni tekst zakona, Narodne Novine 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18. Zakon.hr, pročišćeni tekstovi zakona, 2019. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/194/Zakon-o-za%C5%A1titi-okoli%C5%A1a> – [pristup 02.08.2019.]
23. Hrvatski sabor, (2019). Pravilnik o mjerilima za utvrđivanje osobito vrijednog obradivog (P1) i vrijednog obradivog (P2) poljoprivrednog zemljišta, Narodne Novine 23/19., Zagreb. Dostupno na: <http://propisi.hr/print.php?id=12757> – [pristup 03.08.2019.]
24. Hrvatski sabor, (2019). Pravilnik o zaštiti poljoprivrednog zemljišta od onečišćenja, Narodne Novine 71/19., Zagreb. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_07_71_1507.html– [pristup 03.08.2019.]
25. Hrvatski sabor, (2019). Zakon o gradnji, pročišćeni tekst zakona, NN 153/13, 20/17, 39/19. Zakon.hr, pročišćeni tekstovi zakona, 2019. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/690/Zakon-o-gradnji> – [pristup 02.08.2019.]
26. Hrvatski sabor, (2019). Zakon o prostornom uređenju, pročišćeni tekst zakona, Narodne Novine 153/13, 65/17, 114/18, 39/19, 98/19. Zakon.hr, pročišćeni tekstovi zakona, 2019. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/689/Zakon-o-prostornom-ure%C4%91enju> -[pristup 02.08.2019.]
27. Hrvatski sabor, (2019). Zakon o zaštiti prirode, pročišćeni tekst zakona, Narodne Novine 80/13, 15/18, 14/19. Zakon.hr, pročišćeni tekstovi zakona, 2019. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/403/Zakon-o-za%C5%A1titi-prirode> – [pristup 03.08.2019.]

- <https://www.nelincs.gov.uk/wp-content/uploads/2016/02/2010LandscapeCharacterAssessment.pdf> – [pristup 11.09.2019.]
28. Joachim, T., (2004). Modern Land Consolidation - recent trends on land consolidation in Germany. Upper Land Consolidation Authority of Northrhine-Westphalia Bezirksregierung, Germany. Dostupno na: https://www.fig.net/resources/proceedings/2004/france_2004_comm7/papers_sym_p/ts_03_thomas.pdf?fbclid=IwAR1QWwI2W0Gm-GH9wbc1ierzZK1gHDlvMaxgBFBuysUCYqZ5x5vmbWmb_T4 – [pristup 18.09.2019.]
29. Koščak Miočić-Stošić, V., (2013). Važnost analiza krajobraza i korištenja GIS alata u provedbi krajobraznih politika, Radionica GIS u analizi krajobraza, Dubrovnik, Hrvatska Dostupno na: <http://www.zzpudnz.hr/LinkClick.aspx?fileticket=U4i4ZUQteFo%3D&tabid=411> [pristup: 02.08.2019.]
30. Mielchen, V., (2000). Landscape Planning — a new Challenge for Europe. Arbeitsmaterialen 42, Leibniz Universität Hannover, Hannover. Dostupno na: [pristup 02.08.2019.]
31. Ministarstvo kulture, (2016). Umijeće suhozidne gradnje (Art of dry stone walling, knowledge and techniques), Dostupno na: <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=21702> – [pristup 08.09.2019.]
32. Ministarstvo poljoprivrede, (2014). Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020. Dostupno na: <https://ruralnirazvoj.hr/files/Program-ruralnog-razvoja-Republike-Hrvatske-za-razdoblje-2014.-2020.-odobrena-ina%C4%8Dica-EN-verzija-8.2.pdf> – [pristup 24.08.2019.]
33. Moser, R., Straub, U. i AGRIDEA, (2016). Swiss land governance a study commissioned by SDC agriculture and food security network, AGRIDEA Eschikon, Lindau. Dostupno na: https://www.shareweb.ch/site/DDLGN/Documents/land_f2f_2016_country_study_switzerland.pdf?fbclid=IwAR24cq4nQcl4C3te49SDBUw3y_0eKtMO8fzpmxkQvRRiw7tAJZg2EAirYvE – [pristup 18.09.2019.]
34. Natural England, (2015). NCA Profile: 01 North Northumberland Coastal Plain (NE516). Natural England Enquiry Team, Worcester. Dostupno na: <http://publications.naturalengland.org.uk/publication/5236546013757440?category=587130&fbclid=IwAR1gabM8bff0wkwTAJP1U5wMcuJSW-iDNSX0KE9x6JyaPmUsSfnNEt0ewWc> - [pristup 18.09.2019.]
35. North East Lincolnshire Council, (2010.) Landscape Character Assessment, Regeneration Directorate. Dostupno na: <https://www.nelincs.gov.uk/wp-content/uploads/2016/02/2010LandscapeCharacterAssessment.pdf> - [pristup 18.09.2019.]

36. The Federal Assembly of the Swiss Confederation, (2019). Federal Act on Agriculture (Agriculture Act, AgricA): of 29 April 1998 (Status as of 1 January 2019), Zurich: based on Articles 45, 46 par. 1, 102–104, 120, 123 and 147 of the Federal Constitution. 910.1. Dostupno na: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19983407/201901010000/910.1.pdf?fbclid=IwAR0Um8nVHMI2b7HXLKN14MbUTw6fVMkRsGtwph0pwWka6TdivrMxhSOAyM> – [pristup 18.09.2019.]
37. The Heritage Council, (2012). Community-Led Village Design Statements in Ireland, TOOLKIT. The Heritage Council of Ireland Series. Dostupno na: https://www.heritagecouncil.ie/content/files/community_led_village_design_statements_toolkit_2012.pdf?fbclid=IwAR0kRBclXxOuj7kbBjCpcM7hCDAqwRncXQS_BUvTZ_OI5Bf9R91IRGhvi_0w – [pristup 18.09.2019.]
38. Trojanović, A., (2017). Inventarizacija i upravljanje suhozidnom baštinom Konavla. Repozitorij Agronomskog fakulteta u Zagrebu. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/agr%3A665> - [pristup 01.09.2019.]
39. UNESCO, World Heritage Centre, (1992-2019). Cultural Landscapes. UN. Dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/culturallandscape/?fbclid=IwAR3AVc4IbCYY2wG2Grqf5dEhbbGT5Zezb5VvkBag3H8aJuxMnb5qkl2xNLI> – [pristup 01.08.2019.]

8.1 Popis tablica

1. Tablica 1. Popis kategorija zaštite značajni krajobraz i spomenik parkovne arhitekture u SDŽ. Dostupno na: <<https://www.dalmacija.hr>> [pristup 6.07.2019.]
2. Tablica 2. Popis kategorija značajni krajobraz i spomenik parkovne arhitekture u SDŽ, izvor: <<https://www.dalmacija.hr/Portals/0/Glasnik/2012/3/246zi.pdf>> - [pristup 6.07.2019.]
3. Tablica 3. Struktura Projekta reorganizacije poljoprivredne djelatnosti Starogradskog polja, izradio autor

8.2 Grafički izvori

1. Slika 1. Prikaz glavnih linija sačuvane grčke parcelacije iz 4. St. Pr. Kr., (Faros i faroska hora) Dostupno na: < <http://starogradsko-polje.net/index.php?p=20>>
2. Slika 2. 3D rekonstrukcija Starogradskog polja sa parcelacijom austrijskog katastra iz ranog 19. stoljeća., (Faros i faroska hora). Dostupno na: < <http://starogradsko-polje.net/index.php?p=20> >
3. Slika 3. Krajobraz pašnjaka Krka, slika iz zraka; izvor: Andlar, G. (2017.) Ruralni krajobrazi - definicije i polazišta - interna skripta

4. Slika 4. Krajobraz pašnjaka Krka, slika iz zraka; izvor: Andlar, G. (2017.) Ruralni krajobrazi - definicije i polazišta - interna skripta
5. Slika 5. Prikaz strukture Idejnog projekta komasacije poljoprivrednog zemljišta, izradio autor
6. Slika 6. Prikaz hijerarhije prostornih i krajobraznih planova u Njemačkoj. Dostupno na: <<https://forschung.hswt.de/forschungsprojekt/521-datenaufbereitung-fin-view-phase-1>> [pristup 12.08.2019.]
7. Slika 7. Shematski prikaz hijerarhijske strukture te opis prostornog i krajobraznog planiranja u Njemačkoj, Dostupno na: <https://images.slideplayer.com/14/4476463/slides/slide_17.jpg>, <<http://www.special-eu.org/knowledge-pool/module-2-spatial-planning-frameworks/policies-and-objectives/germany-planning-systems/>> [pristup 12.08.2019.]
8. Slika 8. Hodogram strukture Krajobraznog plana, Sala, Pere II. Puigbert, Laura III. Bretcha, Gemma Landscape Planning at a Local Level in Europe Els casos d'Alemanya, França, els Països Baixos, el Regne Unit, Suïssa i la regió de Valònia, a Bèlgica The cases of Germany, France, the Netherlands, the United Kingdom, Switzerland and the Walloon Region in Belgium. Dostupno na: <http://www.catpaisatge.net/fitxers/publicacions/planificacio/landscape_planning.pdf> [pristup 10.07.2019.]
9. Slika 9. Prikaz karte krajobraznog karaktera Engleske , North East Lincolnshire Council Landscape Character Assessment 2010. Dostupno na: <https://nelincs.objective.co.uk/events/5654/popimage_d1206660e385.html>
10. Slika 9a. Prikaz krajobraznih područja(a) i krajobraznih tipova(b). Dostupno na: <<https://naturalresources.wales/evidence-and-data/maps/nlca/?lang=en>> [pristup 12.07.2019.]
11. Slika 10. Prikaz baze podataka profila krajobraznih područja u UK. Dostupno na: <<https://www.nelincs.gov.uk/wp-content/uploads/2016/02/2010LandscapeCharacterAssessment.pdf>>- [pristup 12.07.2019.]
12. Slika 11. Slika Prikaz međudnosa i strukture prostornog planiranja u Velikoj Britaniji. Dostupno na: <<https://www.oecd.org/regional/regional-policy/land-use-United-Kingdom.pdf>> [pristup 17.07.2019.]
13. Slika 12. Prikaz slijednosti prostorno planske dokumentacije Ujedinjenog Kraljevstva. Dostupno na: <<https://publications.parliament.uk/pa/ld201719/ldselect/ldrurecon/330/33008.html>>
14. Slika 13. Struktura prostorno planske dokumentacije Švicarske; Dostupno na: <https://www.shareweb.ch/site/DDLGN/Documents/land_f2f_2016_country_study_switzerland.pdf> - [pristup 17.07.2019.]

15. Slika 14. Plan namjene površina općine Willisaiu. Dostupno na:
https://www.shareweb.ch/site/DDLGN/Documents/land_f2f_2016_country_study_switzerland.pdf - [pristup 24.07.2019.]
16. Slika 15. Shematski prikaz područja u Zoni zaštite. Dostupno na:
https://www.shareweb.ch/site/DDLGN/Documents/land_f2f_2016_country_study_switzerland.pdf - [pristup 12.07.2019.]
17. Slika 16. Struktura projekta reorganizacije poljoprivrednog zemljišta Starograskog polja, izradio autor

9. Životopis

Matea Slijepčević rođena 26.02.1992. u Zagrebu. Osnovnu školu te matematičku V. gimnaziju završava u rodnom gradu te 2010. upisuje studij Krajobrazne arhitekture na Agronomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Preddiplomski studij završava 2018. godine obranom završnog rada pod naslovom Krajobrazno oblikovanje prostora Studentskog centra. Za vrijeme studija sudjeluje u organizaciji i provođenju radionica Udruge studenata krajobrazne arhitekture u suradnji s Agronomskim fakultetom.

Iskusni je govornik engleskog jezika (stupnja C2) te dugogodišnjim radom s digitalnim medijima stječe znanje digitalnih vještina montaže, video produkcije i 3d modeliranja što aktivno i radi zadnje dvije godine.